

KUL TÚRA SLOVA

*Časopis
pre jazykovú
kultúru
a terminológiu*

*Orgán
Jazykovedného ústavu
Eudovíta Štúra
SAV*

HLAVNÝ REDAKTOR

Gejza Horák

VÝKONNÝ REDAKTOR

Ivan Masár

REDAKČNÁ RADA

Eugénia Bajžiková, Valéria
Betáková, Gejza Horák, Ján
Horecký, Ivan Masár, Ján
Matejčík, Ján Oravec, Kon-
štantín Palkovič, Jozef Ru-
žička, Ján Sabol, Elena
Smiešková, Milan Urbančok

REDAKCIA

Bratislava, Klemensova 27

KULTÚRA SLOVA, ROČNÍK 4 — 1970 — ČÍSLO 9

OBSAH

B. Hečko, Niekoľko postre-
hov z prekladateľskej práce . 289

Hlasy o slove

Dobruo slovo Michala Milosla-
va Hodžu 294

Čítame Slovník slovenského ja-
zyka 296

Š. Ondruš, Ako sa zrodil
bozk 299

V. Uhlár, Štylistická hod-
nota spojení *to sa volá... a
tomu sa hovorí* 301

G. Podolcová, Poznámky
k prekladu niektorých ná-
zvov z francúzštiny 304

M. Majtán, Čo sa z kalen-
dára nevyčíta 307

Rozličnosti

Zo slovenských ľudových ná-
zvov húb. M. Majtánová. 309

Pomohli ste nám pri hľadaní
výrazu. M. Ivanová-Ša-
lingová 310

Vrátiť dačo za odmenu. V. Be-
táková 312

Nie každé prídavné meno mož-
no stupňovať. Š. Peciar . 312

Recept závodu Vitana v Seredi.
J. Firák 313

Správy a posudky

Významný príspevok k ustále-
niu železničného názvoslovu.
J. E. Dobrík — F. Ha-
mada 314

Spytovali ste sa

Nie odrekreovať. I. Masár . 317

Paludzský, palúdzsky — palu-
džanský, palúdzanský?
J. Matejčík 317

KUL TURA SLOVA

Niekoľko postrehov z prekladateľskej práce

BLAHOSLAV HEČKO

Gerhart Hauptmann hovorí, že preklady sú ako ženy. Keď sú krásne, nie sú verné. Keď sú verné, nie sú krásne. Pri jedných i pri druhých však výnimka potvrdzuje pravidlo.

Vernosť si netreba zamieňať s takzvaným doslovizmom. Jazykovo doslovný preklad je popretím umeleckej stránky diela. Nech by ho robil akokoľvek podkutý gramatikár, výsledok môže byť nanajvýš znesiteľný. Doslovný preklad má miesto napríklad na hodine latinčiny, keď sa chce profesor presvedčiť, či žiak rozumie duchu a štruktúre jazyka (*consecutio temporum*, *infinitivus cum accusativo*, *infinitivus cum nominativo* atď.).

Na rozdiel od prekladu vážneho textu preklad textu humoristického (komediálneho, satirického) kladie zvýšené požiadavky na prekladateľa. Humor, smiech oslobodzuje človeka práve tak ako morálna katarza v najlepších gréckych tragédiách. Podporuje psychické zdravie. Možno teda celkom oprávnené hovoriť (a doplniť Aristotela) o katarze prostredníctvom komiky, humoru, smiechu. To mal na mysli aj Gogoľ, keď ústami Chlestakova v *Revízorovi* povedal: Smutno je na svete, páni!

Humor v dielach spisovateľov je potrebný. Aristofanes, Plautus, Cervantes, Boccaccio, Rabelais, Molière, Goldoni, Shakespeare, Swift, Sachs, Jonson, Lope de Vega, Balzac, Gogoľ, Hašek, Chevallier a ďalší žijú podnes práve preto, že mravnú katarzu jasne načrtli prostredníctvom humoru. Dnes sme už ďaleko od tvrdenia, že poslaním humoru je číra zábavka. V smiechu i rehole sa vždy skrývalo čosi vážne, výstraha, varovný hlas, čosi čo nesmel vysloviť básnik vážnym lineárnym slovom. Človek s úsmevom ľahšie prehltnie horký liek. Metódou každého humoristu bolo ciceronovské *Ridendo dicere verum* — Smejúcky povedať pravdu, odhaľovať klam a faloš života.

Preložil som dosť diel, ktoré sa vyznačujú tým vzácnym korením, po ktorom prichádza ozdravujúce kýchnutie. Skúšobným kameňom mi boli najmä Balzacove Rozmarné poviedky, Chevallierovo Zvonodrozdovo, Goldoniho komédie, Boccacciov Dekameron (vyšiel ako prerozprávanie v Mladých letách), Werichovo Finfárum atď.

Už preklad názvu knihy, komédie, satiry kladie húževnatý odpor. Keď som v r. 1957 odovzdal do tlače preklad Chevallierovho Zvonodrozdova, distribúcia priam zazubadlene trvala na českom názve Zvonokosy. Išlo v podstate o známeho vtáka drozda, ktorému hrozilo, že nenájde v slovenskom Zvonodrozdove domovské právo. Tento vták sa celkom uzurpátorsky nastahoval do záhrad a vinohradov, aby mohol bezstrestne odštipkovať najmä čierne zrnká viniča hroznorodého (*Vitis vinifera*). Ten lapaj sa zvyčajne vrhne na ligotajúce sa strapce orešianskeho portugalú a skalického rubínu o niekoľko dní skôr, ako prídu oberači s putienkami... Drozd je náramný poľný zlodej, to prví zistili mnísi rehole svätého Rócha, ktorý okrem toho odháňa mor a svinský dúl. Na svojom opátstve v Burgundsku, kde sa rodí najkvalitnejšie beaujolais, si postavili kláštor a okolo neho prvé vinohrady. Víno dorábali znamenité. Nemali však vzduchovky, aby neodbytných operencov vykántrili. Mali však na zvonici mohutný zvon, na ktorom od svitu do mrku vyzváňali, aby drozdy odohnali. Bol to teda zvon na drozdy (*cloche à merles*). Poďľa toho aj dedinka, ktorá postupne okolo opátstva narástla, dostala meno Zvonodrozdovo. Táto argumentácia, podporená Ústavom slovenského jazyka SAV, pritlačila distribúterov k stene, a tak sa stalo, že po niekoľkých vydaniach českých Zvonokosov vyšlo prvé slovenské vydanie pod adekvátnym názvom *Zvonodrozdovo* (1958). Asociácia so zvonmi a kosami, nástrojmi na kosenie, sa pomaly vykoreňuje z vedomia. Vo vrchárskom vinohradníckom kraji Beaujolais neboli nijaké poľnosti, boli tam iba vinohrady, a iba smrť kosila niektorých bujarých a rozbujdošených zvonodrozdovských slopajov: väčšina ľudí umierala celkom zákonite na cirhózu čiže smrteľné stvrdnutie pečene od nemierneho pitia.

Pri voľbe a tvorbe slovenského názvu som sa dal ovplyvniť aj „gúľavou“ formou pätoro „o“, ktoré zvukovo charakterizujú ločkanie vína a jeho labužnícke krúživé zošmyknutie dolu gágorom. (Dúfam, že tieto spojitosti pochopí aj neliterát.)

Ale ešte chvíľku potrvá, aby tento názov zostal natrvalo vo vedomí. A veď podobných prípadov máme v slovenčine i viacej. Spomeniem iba Hugov román *Les misérables*, ktorý vyšiel iba nedávno pod správnym názvom *Bedári*: predtým fungoval pod českým prepisom *Biednici* (*Bidníci*).

V humoristickej literatúre si aj priezviská žiadajú slovenský ekvivalent. V minulosti sa väčšinou neprekladali. Dnes je to už celkom bežná

požiadavka. Sú to vlastne prezývky, akými sa hmýri dobrá slovenská humoristická próza. Majú charakterotvornú funkciu. V Goldoniho Škriepkach v Chiozze, najrázovitejšej benátskej komédii zo života chudobných rybárov, má každý prezývku. Vyšetrujúci sudca, ktorým bol sám Goldoni, nepotreboval občianske mená pri vypočúvaní. Francesca bola predsa každá druhá, on potreboval zapísať do zápisnice tú Francescu, ktorá mala prezývku *Bryndzula*. Starý rybár Toni je *Žralok*, jeho pomocník Beppo je *Ťudenáč*, Lucietta je *Rapotačka*, pani Libera je *Kvokaňa*, teta Pasqua je *Rajnička*. Keď sú predvolané na súd pre maličkosť — bitka pre dievča — a sudca žiada ich prezývky, v rozhorčení pokrstia trestného sudcu na *Škrabáka*, a on ich za to nemôže nijako potrestať... V Štyroch grobianoch je prezývka priam súčasťou charakteru muža, ktorý nedovolí trocha zábavy svojej siedmej sviatosti. Grobian Lunardo dovoľí svojmu synovi vidieť svoju nastávajúcu až po svaďbe, je krutáň, tak mu prischla prezývka *Crutagno*. Druhý grobian Maurizio je *Castrolo*, pretože kontroluje žene kastróly. Simone Nestovizza je poďobaný kiahňami. Najsmiešnejší Canciano je pod papučou prefikanej ženy, a preto mu vravia *Podpantofolo*. Prirodzene, že talianske prezývky sú iné. Prekladateľ musí však celkový charakter komickej figúrky zafixovať do prezývky tak, aby si ho poslucháč a divák na prvý dotyk zapamätal. Prekladateľ naráža na prekážky, pretože často sa mu charakter sklízne na mŕtvy, meravý typ, a to je smrť každého humoru. Vonkajšie a vnútorné vlastnosti charakteru sa musia dopĺňať. Ide teda o mnohorakosť v jednote. To vyžaduje veľmi citlivý prekladateľský prístup. Prekladateľ tu musí byť priam žonglér. A to znamená hľadať, kombinovať, overovať! Je to remeslo, remeslo par excellence!

Pri prekladaní Zvonodrozdova som pozháňal a vymyslel (prečítal som dokonca celý telefónny zoznam) tristo prezývok, kým som ich vyše sto zabudoval do pestrej palety zvonodrozdovských figúr a figúrok. Doslovný preklad francúzskych priezvisk a prezývok by mi nebol býval na nič, hoci mi ukázal smer cesty. Ale v konečnom dôsledku som tvoril a vymýšľal slová podľa ich funkčnosti a celého tónu románu. Bez tohto arzenálu postáv by komika, humor a satirické ostrie otupelo. Meno krásnej plavovlásky *Judity Tumidajovej* som si vymyslel. Iba po rokoch som zistil, že toto priezvisko sa vyskytuje na východnom Slovensku. Máme veľmi komické mená, napr. *Fridolina Matrtajová*. Drieňony oficiál, milenec dvoch najkrajších zvonodrozdovských žien, sa volá *Valentín Perpentikel*. A škaredá, bigotná a zlomyseľná zvonodrozdovská špehúnka môže vystupovať iba pod menom *Kunikundy Fitfiritovej*. Nepek-né meno, ale satira nepozná zľutovanie. Uvediem ešte ďalších víťazov: učiteľ *Marián Čalaprška*, richtár *Stonoha*, poslanci *Alexander Demikát*, *Aristid Cicvor*, *Servác Rázporok* a *Pankráč Gulbaran*. Čítame, ako ich chcel básnik zhovädiť. A básnik *Adalbert Samoliter* píše príležitostné

veršiky pod pseudonymom *Prázdnomil Mlatislama... Serafin Prplica* sa tak dlho prple v tom, čomu nerozumie, až tečie vo Zvonodrozdove nevinná krv. A defilé neprestáva: doktor *Lojkopůň* posiela pacientov loj kopat, farár *Ignác Obrobta* obrába roľu Pána, čudácky lekárnik *Cicifrk*, tupý vojak cudzineckej légie *Čelomvzad* sa stane hrdinom pri Verdune iba preto, že sa do nemoty spil, ležal v zákope, kým nad ním zúrila vojna; a napokon degenerovaný šľachtic *Oskár Kaleráb z Pátričkova*, ktorý si dobre rozumie s prefikáňm jezuitom pátrom *Prevericínom*, preverujúcim voňavé hriešiky pani barónky z Jelenej Prte atď., atď.

Slovné hry (calembours, jeux de mots, giochi di parole) sú azda najväčším úskalím pre prekladateľa. Sú však korením, soľou reči. Na nich sa ukáže, ako kto narábal so svojou slovenskou hrivnou. Tu sa prichádza nevyhnutne na kolbište formy s obsahom na veľmi malom priestore. Slovám musí byť úzko a myšlienkam voľno. A keď nevďojak slovná hra naskočí, to je potom veľký pocit. Ak nenaskočí, treba sondovať v inom smere, hľadať novú metódu. Metóda substitúcie a kompenzácie však pomôže prekonať aj toto úskalie. Treba si len vybudovať predmostie v predchádzajúcom texte. Predmostie musí byť čím bližšie k prvej línii: inak sa totiž minie účinkom. Ide v podstate o hru synonym, ktoré potom naskočia ako pošva na ostrý meč... Poslanec Demikát príde do Zvonodrozdova, chce byť silou-mocou vtipný. Príležitostného básnika Samolitra privíta slovnou hrou, ktorá sa zakladá na rovnozvučnosti slov: *Vy píšete verše (vers — verše), aj ja poznám červíky zeme (vers de terre — verše zeme, červíky zeme)*. Zaorálek preložil slovnú hru takto: *Vy píšete rýmy? I ja mám rýmu jako trám!* Ja som ju preložil: *Vy ste literát? Aj ja liter rád!* Pri všetkej skromnosti sa nazdávam, že slovenský preklad je adekvátnejší nielen formálne, ale aj obsahovo. Ide predsa o vyslovene vinohradnícke prostredie, v ktorom je uvedený vtip zrozumiteľnejší a účinnejší.

Gabriel Chevallier v svojej najnovšej knihe *Rub Zvonodrozdova (L'Envers de Clochemerle)* hovorí, že politici si nedajú veľa námahy s gramatickými kategóriami. Poslanec Demikát použije v záverečnej vete slávnostného prejavu pri odhaľovaní verejného záchoda nesprávne pomocné sloveso. Namiesto *ont été* povie *sont été*. Francúz považuje podobný lapsus za strašný barbarizmus. Pri kultivovanej francúzštine, ktorá je neodmysliteľným prepokladom každého francúzskeho politika, je to hrubá nekultúrnosť. V roku 1957, keď som prekladal Zvonodrozdovo, by som bol darmo hľadal v prejavoch verejných činiteľov gramatický lapsus, ktorý by čitateľa tak frapoval, ako frapovala Demikátova veta írečitých Zvonodrozdovčanov. Tak som sa radšej rozhodol pre vtip obsahový. Uvedenú vetu som preložil: *Všetci, čo ako ozajstní republikáni štátničili!* (štát ničili, resp. ničili štát).

Ďalším úskalím sú frazeologické spojenia. Niektoré sú už pevne za-
fixované v systéme jednotlivých jazykov, sú kalkované. Myslím, že to
vyplýva zo spoločného substrátu, ktorý má svoje začiatky už u Sumerov,
postupuje na západ cez Palestínu, Grécko a Rím do ostatnej Európy.
Mám poruke sedemrečovú zbierku prísloví, porekadiel a úsloví. K latin-
ským, talianskym, francúzskym, španielskym, nemeckým, anglickým a
gréckym variantom som si pripísal slovenské. Zhoda je niekedy priam
prekvapujúca! Uvediem niektoré: *Pravda je dcéra času — Veritatem
temporis filiam esse — Wahrheit ist die Tochter der Zeit — Truth is
the daughter of time.* Alebo: *Človek človeku vlkom — Homo homini lu-
pus — L'uomo è lupo all'uomo — L'homme est loup à l'homme — El
hombre es el lobo del hombre — Der Mensch ist des Menschen Wolf —
Man is a wolf to man.* Alebo: *Bát sa vlastného tieňa — Umbram suam
metuere — Aver paura della propria ombra — Avoir peur de son ombre —
Vor seinem eigenen Schatten fliehen — To be afraid of one's shadow
atď.*

Uvedené kalky sa, pravdaže, už ako kalky necítia. A prenikajú aj mo-
dernejšie: *Čas sú peniaze — Time is money — Il tempo è denaro — El
tiempo es dinero — Zeit ist Geld* atď....

Mnohé kalky sa dosť nástojčivo tlačia do úst a chceli by u nás stoj čo
stoj zdomácnieť. Taký kalk je napríklad zvrat *napadlo ma*; prevzali sme
ho z Čech a Česi z Nemecka (*Es fiel mich ein*). Stretávame sa s ním
veľmi často nielen v hovorovej reči, ale aj na stránkach dennej tlače. Šíri
sa ako chytľavá choroba, prinášajú ho deti z ulice. Máme zaň niekoľko
pekných zvratov: *zišlo mi na um, prišlo mi na myseľ, skrslo mi v hlave,
zmyslel som si* atď. Ale aj na redakčný stôl dostanem zavše zlaté zrnká
frazeologických kalkov: *Scusate il mio sesso — Prepáčte mi moje pohla-
vie!* Namiesto: *Prepáčte, že som žena* atď. Istý prekladateľ preložil
český zvrat *udělal botu* ako ušil čížmu namiesto: *strelil capa,
vyparatil hlúpost* atď. Francúzsky názov *les cochons d'Inde* pre-
ložil doslova ako *indické svine*, hoci ide o *morčatá, morské pra-
siačka*. Keby sme vysypali vrece s prekladateľskými frazeologický-
mi kalkmi, boli by sme veľmi prekvapení, aké perly sa môžu vyliahnúť
z doslovného prekladania.

To iba svedčí, aký ťažký je prekladateľský chlebič!

HLASY O SLOVE

Dobruo slovo Michala Miloslava Hodžu

Na storočnicu smrti M. M. Hodžu (1811—1870) vyšlo v Tatrane faksimile jeho práce s príťažlivým názvom *Dobruo slovo Slovákom súcim na slovo*. Niekoľkými myšlienkami z tejto knižky pripomíname si Hodžu ako osobnosť, ktorá stála pri zrode spisovnej slovenčiny, ako horlivého zástancu a propagátora spisovnej slovenčiny. A na samu knižku upozorňujeme ako na vrúcne, zápalisté, hoci miestami mysticky ladené vyznanie vzťahu k rodnej reči.

Ukážky odtláčame v pôvodnom znení, neupravili sme ich podľa dnešnej spisovnej normy.

Na dobrom slove ľudom veľmi mnoho záleží. Preto naši Slováci, už menom svojim sú prjateľja dobrjeho slova. Za všetku vďaku si majú, keď im dáš dobro slovo; za velikú odplatu si ho často pokladajú. „Čože Vám za to dáme rodáčko, že ste nám tak dobre urobili?“ spítam sa. „Ja — čože bi ste dali — dobro slovo.“ — To je tolko ako: Pán Boh Vám požeňnaj, vinahraď“; alebo: Ďakujeme, Vi ste hodní človek.“ Dobruo slovo je tedi aj to, keď si pravdu po prjateľski povjeme; lebo prjateľja buďme, a pravdu si povedzme. Čo sme, čo sme ňje, a čo máme, a čo muožeme biť, keď si to vislovíme — tedi si tjež dobro slovo dáme.

* * *

Ale mi Slováci sme si dobrjeho slova i hodní i potrební. Ak si ho sami nepovjeme, cudzí nám ho veru ňepovje: aspon tak ňje, ako mi sami. A predca čobi sa nám samím zdalo a druhí čobi nám kolko v tom dohúdali, že Slovák ešte nič nežaslúžiu, od jakživa to jest vari od samjeho korábu Noeho: predsa zasluhuje dobro slovo.

* * *

Medzi Slováci, čo pamätáme, bolo a je dost slov — ale málo slovenských. Učeních Slovákov bolo dost — ale to neboli zosobňenci slovenskí; ľudja zo slovenskjeho slova. Keď aj povedali ňječo o Slovákoch — to ňebolo nič vjac ako povedanuo. Ale slovo je aj skutok, učíňení život: kdo tento prujší vislovju — ten ho aj hñeď konať začau. Akože bi sme takuo slovo si nežjadali, ňepotrebuvali?

Otázka tedi tá „či má každý národ právo národnosti, muože sa aj tak zvrtnúť: či mu ho niekdo muože vzjať? keď si ho sám národ neužíva, nikdo národnosť naňho neštokne — lebo je ona nie vojenský čakov, alebo nejaká rovnosť husárska; keď si ho národ sám vezme, užíva, nikdo na svete mu v tom brániť nemuože. Lebo pravá národnosť je nie nič inšie, ako pravuo človečenstvo vo svojom spuosobe: a komu že príde na um ľudí teraz odčlovečovať? zotročovať: veť sme vari nie Amerikáni, alebo Mahomedáni. Či je to tedi pravda, že v našej vlasti, to jest v Uhorskej krajine, žiadnej inej národnosti biť nemuože, nesmie, len Uhorská to jest Maďarská? To je pravda, ako v koši voda; lebo mimo prevrátených ľudských hlav niektorých nikde neplatí.

* * *

Keď sa Slovák maďarský naučí, či z toho nasleduje, že sa odslovenčiť musí? — Práve nie; čím vjacej reči bude znať, tím lepšie si bude aj svoju vlastnú muocť vzdelávať, lebo bude v stave z pokladu každej reči pre svoju národnosť niečo viňjest. Predtím naši Páni v Stolicjach a na dietach hovorjevali latinskí: a či preto latinskú národnosť mali? Muožu teraz Páni Slovenských Stolic všade Maďarský hovoriť; preto ich sami Maďari, veru tak ako dosjal len Tótni, t. j. Slovákmi menovať budú. A naši Šefraňici, Pláťeníci, Cipkári, Olejkári, mnohí aj peť, šest reči hovorja, a radí sa, že to muožu: ale či za to sa už za Slovákov nemajú? Spítajte sa ich, uvidíte čo Vám povedja.

* * *

Na tri strani tedi rozdelení sú teraz tí, ktorí o Slovenskneho rodu osvetnú a vzdelskú zveľbu stoja. Jední chcejú zostávať i na ďalej pri Češtiňe, ako pisobnej reči, a za to majú svoje důvodi, o ktorých povedajú, že sa nevivratnje; druhí si umjeňili potrebuvať reč, ktorú Bernolák za spisovnú vistaviu, a na to majú svoje důvodi, o ktorých tjež istja, že sú neždolemnje: tretí sa kam ďjal tím vjac prihlasujú ku Slovenčine, ako ju Štúr vo svojich Novinách a spisach na svetlo vináša. Pán Boh vidí, že táto roztržitosť je nie dobrá. Nesvornosťou veľkje veci padajú; akí že bude pád vecí malích? A potom je to vina mnohých veliká, že na svojom stoja, zo samjeho práve odporu, nechťejúc vraj ani o tom počuť, čo druhí za svoje hovorja. Odtjal potom pochádza istá zaťatosť a zanovitosť, ktorá oheň nežnášenlivostí s očima zažmúrenima rozduchovať musí. Čobi potom takým ľuďom, ako sa hovorí, na dlaň dušu vidau, teda im všetko nič neplatí; na tolko že keď aj povedja na jedno lebo na druhuo, že je pravda; všahdi pri tom majú svoje ustavičnuo „ale“. Takímto ľuďom důvodi za Slovenčinu prednášať, je tolko ako hrach na stenu hádzať.

* * *

Na všetki štiri strani sveta šíreho Slavjanstva muože Slovák vidieť všetkí zjavi života duchovného Slavjanskeho, práve že len okom svojej Slovenčini,

lebo v nej a kroz ňu všetko jest jeho. Jemu ňetreba ju ňikomu ponúkať; on keď je bude mať dobre sám pre seba, keď ju činom života duchovného na svetlo višesje, bude ju mať iste aj pre druhých, ktorí k nej i ňevolaní prídu.

(*Dobruo slovo Slovákom súcim na slovo*, Tatran, Bratislava 1970, str. 3, 10, 15, 29—30, 40—41, 83)

Čítame Slovník slovenského jazyka

Pripomienky k jednotlivým heslám v SSJ, ktoré uverejňujeme na pokračovanie, sú výsledkom kolektívnej spolupráce týchto pracovníkov Jazykovedného ústavu E. Štúra: J. Doruľu, L. Dvonča, F. Kočiša, Š. Michalusa, J. Oravca, V. Slivkovej, E. Smieškovej, M. Šalingovej a M. Urbančoka.¹

hrubý — SSJ pri druhom význame po značke pre frazeológiu uvádza spojenie *je hrubá* vo význame „je samodruhý“ ako nespisovné, ľudové. Myslíme, že toto spojenie je primerané hodnotiť ako spisovné, a to hovorové.

hrútiť sa — SSJ uvádza ako knižné zriedkavé slovo prevzaté z češtiny. Podľa našich dokladov (máme tri a všetky sú novšie) ide o nové prevzatie, ktoré sa zreteľne pocituje ako neadaptované, nespisovné. Tak sa malo hodnotiť aj v slovníku.

hržať — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové slovo s významom „erdžať“. V našom materiáli máme doklady od Kukučina, Hečka a Ondrejova. So zreteľom na to, že ide o slovo so zvukomalebným základom a že niet formálnych príčin, ktoré by poukazovali na nespisovnosť, pokladáme za primerané sloveso *hržať* hodnotiť ako spisovné slovo, ktoré je oproti synonymám *erdžať* a *rehtať* zriedkavé.

Poznámka. Nepokladáme za správne ani to, že sloveso *hrdžať* Pravidlá slovenského pravopisu z r. 1940 uvádzajú ako chybné, s hviezdičkou. Vo vydaní z r. 1931 a vo vydaniach od r. 1953 sa slovo *hrdžať* neuvádza.

hrždiť — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové slovo s významom „krčiť, húžvať, napr. čelo“. Na toto slovo máme v našom materiáli dva

¹ Podrobnejšie pozri v 1. a 2. čísle prvého ročníka (1967) nášho časopisu.

doklady — jeden od Kalinčiaka, druhý z Kultúrneho života. So zreteľom na to, že sloveso *hrždiť* je expresívne, pokladáme ho za spisovné zriedkavé slovo.

Poznámka. SSJ i slovník A. Jánošíka — E. Jónu uvádzajú podobu *hrždiť* (s krátkym -r-). V obidvoch spomínaných dokladoch je však dlhé -ř-: *hrždiť*. Túto podobu uvádza vo svojom slovníku aj Kálal. S dlhým -ř- sa aj v SSJ uvádza predponové sloveso *zhřdiť* (sa) už ako spisovné expresívum. Vidno teda, že náležitá je podoba s -ř-: *hrždiť*.

hubička — SSJ druhý význam „bozk, pyštek“ uvádza ako nárečový. Tým sa síce vraví, že ide o nespisovný význam, ale náš materiál ukazuje, že o jeho nárečovosti treba pochybovať (majú ho napr. tito autori: Tajovský, Podjavorinská, J. Kráľ, Rázus). Primeranejšie je označiť ho v slovníku skratkou nespis. (= nespisovné). Rovnako by sme hodnotili aj slovo *hubinka* vo význame „jemná cukrovinka z ušľahaných bielkov, pyštek“.

hubovať — SSJ uvádza ako z češtiny prevzaté zastarané slovo. Nejde o slovo s veľkou frekvenciou, ale ani tak o ňom nemožno povedať, že je zastarané. Skôr možno usudzovať, že sa toto sloveso „tlačí“ do spisovnej reči, opierajúc sa o slová *huba*, *hubáč*, *hubáň*, *hubaňa*, *hubatý*, ktoré majú pôvod v západoslovenskej nárečovej oblasti (príčinou, prečo sa tieto slová v spisovnej reči adaptovali, bolo, myslíme, to, že sa oproti radu od slova *papuľa* pocítovali ako menej hrubé; išlo tu teda o štylistickú diferenciáciu). Podľa dokladov sa ukazuje, že proces adaptácie slova *hubovať* ešte v spisovnej reči nie je ukončený. Pri jeho spracovaní v slovníku je primerané poukázať na to, že oveľa bežnejšie a nepríznačkové (okrem expresívnosti) sú napr. slovesá *frľať*, *hundrať*, *odvrávať*.

hučkať, hučkať sa — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové slovo s významom „hojdať, hojdať sa“. Doklady máme od Sitnianskeho, Kalinčiaka, Hviezdoslava a Hronského. Myslíme, že sloveso *hučkať, hučkať sa* je primerané hodnotiť ako spisovné slovo, ktoré je oproti synonymnému *hojdať, hojdať sa* zriedkavé.

hudieť, hudieť sa — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové slovo s významom „hnusiť, hnusiť sa“. V našom materiáli máme doklady od Kukučina, Timravy a Jesenskej. Zo štúrovského obdobia máme niekoľko dokladov od M. M. Hodžu. Ani jeden z týchto dokladov nesvedčí o tom, že by autor použitím slovesa *hudieť, hudieť sa* bol chcel dosiahnuť nárečové zafarbenie textu. Napr.: *Ale zas na druhej strane: koňa odrieť je vec neslušná, k tomu sa to i hudí.* (Kukučín) Uvedené sloveso pokladáme za primerané hodnotiť ako spisovné zriedkavé slovo.

hudliar — SSJ uvádza ako zriedkavé expresívne slovo s významom „zlý muzikant“. Máme iba jediný doklad od Hviezdoslava. Okrem toho sme zbežným prieskumom zistili, že slovo *hudliar* sa pocituje ako nespisovné. Svedčia o tom aj daktoré dôvody, ktoré uvádzame v nasledujúcich poznámkach.

Poznámka. 1. Pravidlá slovenského pravopisu z r. 1940 slovo *hudliar* uvádzajú bez poznámky. Vo vydaní z r. 1931 a vo vydaniach od r. 1953 sa neuvádza. Slovník A. Jánošíka — E. Jónu ho uvádza ako básnické (zrejme na základe dokladu od Hviezdoslava) a nárečové.

2. O tom, že slovo *hudliar* je vo všeobecnosti málo známe, svedčí aj výklad v SSJ i v slovníku A. Jánošíka — E. Jónu. Sú vážne dôvody, že spájanie významu slova *hudliar* so slovesom *húšť* („zlý muzikant“) je ľudová etymológia. Pravda, tým nechceme povedať, že ľudová etymológia pre vznik nejakého významu nemôže byť dakedy aj rozhodujúca. V našom prípade však ide o to, že tam, kde je slovo *hudliar* „doma“, význam súvisiaci so slovesom *húšť* alebo nejestvuje (napr. v spišských nárečiach²), alebo jestvuje — ako uvidíme ďalej — popri pôvodnom význame (napr. v češtine) a príčinou jeho vzniku bola ľudová etymológia. Aj *Etymologický slovník jazyka českého* od Holuba — Kopečného (Praha 1952) síce slovo *hudlař* spája so slovesom *housti*, ale už aj to, že za východisko k nemu pokladá hviezdíčkou označenú (teda predpokladanú, nedoloženú) podobu *hud-l-i-ti*, ukazuje, že pravdu má V. Machek, ktorý vo svojom *Etymologickom slovníku jazyka českého* (Praha 1968, 2. vyd.) vychádza z juhonemeckého slovesa *hudein*. Z neho je české sloveso *hudlovati* v dvoch významoch, ktoré boli už v nemčine: 1. nedbanlivo niečo robiť; 2. (v chodskom a hanáckom nárečí) nedbanlivo s niekým zaobchádzať, týrať, trápiť. Z toho teda treba vychádzať aj k slovu *hudlař*, pri ktorom Slovník spisovného jazyka českého (Praha 1960) uvádza dva významy: 1. zlý muzikant (tento význam, ako sme spomenuli, je výsledkom ľudovej etymológie); 2. babroš, fušer. Myslíme, že taký istý pôvod má aj spišské *hudlar*; *hudlaric*; *zhudlaric* vo význame „babroš, fušer; neodborne, zle niečo robiť; zbrať, sľušovať niečo“. Výskyt uvedených slov v spišských nárečiach, myslíme, súvisí s nemeckou kolonizáciou.

K pochybnosti o správnosti interpretácie významu slova *hudliar* v SSJ a v slovníku A. Jánošíka — E. Jónu treba ešte dodať, že zo spomínaného Hviezdoslavovho dokladu sa na význam „zlý muzikant“ nedá usudzovať ani vtedy, keď vezmeme do úvahy širší kontext.

hugáň — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové slovo s významom „naničhodník, betár“. To, že ide o známu prezývku Brežňanov, sa spomína v tom istom význame pri výklade dokladu od Rázusa: *To sú hugenoti — hugáni*. Myslíme, že ide o dva významy. Pôvodný je význam „prezývka Brežňanov“. Význam, ktorý uvádza SSJ, je sekundárny.

² Podľa informácie F. Kočiša, pracovníka JÚLŠ SAV.

húliť — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové expresívne slovo s významom „otvárať, vyvalovať (oči)“. So zreteľom na to, že ide o silne expresívne slovo, hodnotili by sme ho ako spisovné a zriedkavé.

hulvát — SSJ uvádza ako z češtiny prevzaté pejoratívne slovo. Všetky doklady, ktoré máme v našom materiáli, sú z obdobia po r. 1945. Ide teda o slovo, ktoré bolo do slovenčiny vnesené celkom nedávno a ktoré sa zreteľne pociťuje ako cudzí neadaptovaný prvok. Slovo *hulvát* pokladáme za nespisovné. Ako heslové slovo sa malo v slovníku uviesť menším typom a jeho spisovné ekvivalenty *odroň*, *grobán*, *surovec* polotučne.

humenica — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové slovo s významom „pole za humnami, záhumnie“. V našom materiáli máme doklady od Tajovského, Hrušovského a Jesenskej. Myslíme, že ide o ústrojne utvorené slovo, ktoré je síce zriedkavé, ale spisovné.

hundrovať — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové. Za spisovné sa pokladá iba slovo *hundrať*. Myslíme, že podobu *hundrovať* treba pokladať za zriedkavú, ale spisovnú.

Ako sa zrodil bozk

ŠIMON ONDRUŠ

Všetci Slovania sa bozkávajú. Ale iba Slováci poznajú slovo *bozk*. Väčšina Slovanov má vo význame nášho *bozkávať* sloveso odvodené od prídavného mena *celý*. Staré slovanské *cělъ* neznamenal totiž iba „celý“, ale aj „zdravý“. Odvodené sloveso *čelovati* malo pôvodný význam „žičiť zdravie, zdravieť, pozdraviť“. Obdobne mali aj Rimania od príd. mena *salus* „zdravý“ odvodené sloveso *salutare* „pozdraviť“. Rovnako aj starí Nemci od príd. mena *heil* „zdravý“ sloveso *heilazzan* „pozdraviť“.

Prechod starého slovanského slovesa *čelovati* od významu „pozdraviť“ k významu „pobozkať“ treba chápať tak, že starí Slovania sa pri pozdravovaní vzájomne dotkli tvárou, ústami, čiže pozdravenie sa prejavilo bozkom.

Je pravdepodobné, že významový posun „pozdraviť“ → „pobozkať“ nastal u Slovanov až po príchode kresťanstva ako prevzatie gréckeho

a rímskeho úzu. Svedčila by o tom okolnosť, že grécke sloveso *aspadzesthai* neznamená iba „pozdraviť“, ale aj „pobožkať“.

Slovanské sloveso *cělovati* je zreteľne druhotné. Okolnosť, že predtým nebolo všeobecného slovanského slovesa vo význame „bozkávať“, svedčí pravdepodobne o tom, že starí Slovania pred prijatím kresťanstva jav bozkávania nepoznali.

Sloveso *cělovati* s významovým prechodom „pozdraviť“ → „pobožkať“ žije u všetkých Slovanov okrem Slovákov a Čechov. Poliáci majú *całować*, Ukrajinci *ciluvaty*, Bielorusi *calavać*, Rusi *celovať*, Bulhari *celuvam*, Macedónci *celiva*, *celuva*, Srbi a Chorváti *celivati*, Slovinci *celovati*.

V slovenčine je známe sloveso *celovať* iba ako básnické slovo (pod vplyvom ruštiny alebo staršej češtiny?). V nárečiach na východnom Slovensku je známe *calovac*, ale iba v zhoršenom význame v spojeniach *caluj me v...* = bozaj ma v r.. Samohláska *a* v koreni východoslovenského *calovac* jasne svedčí, že ide o poľský vplyv.

Staršia čeština mala *celovati* vo význame „bozkať“, ale v novšej češtine ho nahradilo *líbat*, *políbit*. Významový posun pri starom slovanskom slovese *lubiti* od „líbiť, milovať“ k významu „bozkať“ je známy aj v srbochorvátčine. Tento významový posun je charakteristický aj pre grécke sloveso *filein*, ktoré neznamená iba „líbiť“, ale aj „bozkať“.

Uvedené príklady svedčia, že význam „bozkať“ je vo vývine slovies často druhotný. Je odvodený alebo od slovies významu „zdraviť, pozdraviť“ (slovanské *cělovati*, grécke *aspadzesthai*), alebo od významu „líbiť“ (grécke *filein*, srbochorvátske *lubiti*, české *líbat*, *políbit*).

Iný prípad druhotnosti slovies s významom „bozkať“ predstavujú slovesá odvodené od podstatných mien s významom „ústa“. Latinské *osculari* „bozkať“ je odvodené od slova *osculum* „ústočká“; nemecké nárečové *Mäulchen* neznamená len ústočká, ale aj „bozk“ (porov. čes. „pusa“); obdobný významový prechod je aj v rakúskom *Fötzchen* a vo švajčiarskom *Müntschli* (odvodené od *Mund* „ústa“). Tomuto významovému posunu zodpovedá aj české *hubičkovať* odvodené od *hubička* „ústočká“ → „bozk“ a *pusa*, *pusinka*, *pusinkovať se*.

Iným prameňom slov významu „bozk, bozkať“ sú zvukomalebné slovné základy. Takého druhu je maďarské *csókolni*. V indoeurópskej jazykovej oblasti majú takúto povahu nemecké *küssen*, anglické *kiss*, grécke *kyneo*, hetitské *kuwašči* a asi aj staroindické *čumbati*. Všetky sa odvádzajú od zvukovo symbolického základu *ku-*. Druhým takýmto indoeurópskym koreňom bolo *bu-*, ktoré žije v novoperzskom *bosidan* „bozkať“, v rakúskej a bavorskej nemčine *Buss(eri)* „bozk“, v anglickom *buss*, vo švédskom *puss*, v litovskom *bučiuoti* „bozkať“. Tento zvukomalebný základ je aj v albánskom *buze* „ústa“, v bulharskom *buza*, v poľskom *buzia*, v českom *pusa* (z nemčiny?).

Ako sa zrodilo naše *bozk*, *bozkať*?

Možno ho vykladať dvojako:

1. Spájať ho s uvedeným zvukomalebným základom *buz-/pus-* „ústa, ústočka, pusa“. V tomto prípade musíme predpokladať staršiu podobu *buzati*, čes. „pusinkovať sa“, ktorá sa v predponových odvodeninách typu *pobuzati* asimiláciou samohlások *-o-u-* zmenila na *pobozati*. Keď sloveso *pobozati*, *bozati* nadobudlo zhoršený význam v spojeniach *pobozaj*, *bozaj ma v r..*, vznikla potreba odvodiť ďalší tvar s „pekným“ významom. Touto odvodeninou je *pobozkati*, *bozkati*. Zo slovesa vzniklo druhotne podstatné meno *bozk*.

2. Nie je však vylúčené, že naše sloveso nesúvisí svojím pôvodom s uvedenou zvukomalebnou skupinou indoeurópskych slov *buz-/pus-*. Z pozorovania niektorých vtákov, najmä holubov a hrdličiek vieme, že sa *bozkávajú* tak, že sa vlastne dotýkajú zobákmi, že sa „zobú“. Sloveso *zobať sa* z takýchto situácií, keď sa vtáky pri lúbení zobú z lásky, bolo v ľudovej vynachádzavosti funkčne zmenené prešmyknutím spoluhlások *-z-b-* na *-b-z-*, čiže zo *zobati* vzniklo *bozati*. Po vzniku zhoršeného významu nastúpila „zjemňujúca“ odvodenina *bozkať*. Tento výklad nám okrem vecnej stránky (vtáky sa pri lúbení dotýkajú zobákmi, ľudia ústami) potvrdzuje aj hláskoslovný jav. Na niektorých oblastiach východného Slovenska sloveso *zobať* znie *džobac*. To znamená, že v tejto oblasti po prešmyknutí vzniklo *bodžac*. Ďalším zjemňujúcim odvodením *bodžkac*, asimiláciou *bočkac*. A skutočne, na niektorých oblastiach východného Slovenska spisovné *bozkať* znie ako *bočkac*.

Štylistická hodnota spojení *to sa volá...* *a tomu sa hovorí...*

VLADO UHLÁR

To sa volá, to sa nazýva, to sa menuje je známy synonymický rad. Ale medzi jednotlivými členmi tohto radu je istý rozdiel v štylistickej hodnote. K uvedenému trojčlennému radu pripojme ďalší člen *tomu sa hovorí*, aby sme mohli poukázať na vyjadrovacie bohatstvo slovenčiny a súčasne sa zamysleli nad skutočnou hodnotou členov tohto synonymického radu v konfrontácii s požiadavkami rozvíjania kultúry slovenčiny. Pripojiť však treba aj spojenie *tomu sa vraví*.

Vychodíme zo spojenia *tomu sa hovorí (tomu hovoria)*, aby sme upozornili na túto väzbu a význam slovesa *hovoríť*, ktoré je v slovenčine veľmi frekventované. Jeho rozpínavosť je taká veľká, že zatláča ostatné synonymné slovesá a najmä sloveso *uravieť*, pravdaže, na úkor rozmanitosti jazykového prejavu a jeho sviežosti.

Slovesu *uravieť*, ktoré je v synonymickom rade so slovesami *rozprávať*, *hovoríť*, bolo by treba venovať osobitnú pozornosť, no na tomto mieste by to nebolo účelné. Stačí iba upozorniť naň a vysloviť požiadavku, aby sa jeho používanie skôr rozrastalo, a nie obmedzovalo v myslom názore, že ide o nejaké nárečové slovo. Predsa však bude osožné uviesť niekoľko príkladov na používanie slovesa *uravieť*: *Reči sa uravia a chlieb sa je.* (prísl.) *Zlé jazyky kdečo povravia.* *Vždy urav pravdu!* *Môjmu starému otcovi uraveli „Vy Števo“, a nie „Ty Štefan“.* (Tajovský)

Väzba *tomu sa hovorí*, s ktorou sa čím ďalej tým častejšie stretáme a ktorá má zreteľne ráz novosti, zatláča starú bežnú neutrálnu väzbu *to sa volá*, nehovoriac už o väzbách *to sa menuje* a *to sa nazýva*, hoci v tomto synonymickom rade patrí až za ne, na ich koniec, ako to ukážeme v tomto článku. K nim treba prirátat aj spojenie *tomu sa uraví*, ktoré práve pomáha zvyšovať jeho frekvenciu na svoj úkor.

1. Nedokonavé sloveso *volať* v slovenčine sa používa vo viacerých významoch. Z jeho významov (okrem významových odtienkov) sú známe najmä dva: a) vydávať hlas, oznamovať (napr. *Smelo volal, že sa nebojí*), vyzývať, aby sa niekam išlo (*Tetka ho volala dnu. K chorému volali lekára*), dožadovať sa (*Volala o pomoc. Jeho hlas volal o pomstu*); b) jeho druhý význam je známy v súvislosti s menom, oslovením po mene: *Ako sa voláš?* (*Jano*). *Volali ho Valibuk. Zavše ho volali aj kmotrom na znak priateľstva, čo aj nebol.*

V tomto význame sloveso *volať*, *volať sa* využíva sa aj v odbornom štýle, napr.: *Jazykové zvuky sa utvárajú zložitým telesným ústrojenstvom, ktoré voláme rečové ústroje. Činnosť rečových orgánov (ústrojov) sa volá reč. Tento horský kvietok sa volá horec. Volali ho pivovárnikom, Česi zasa sládkom. Takýto prístroj sa volá merač zbiehavosti textílií pri praní.*

2. S druhým významom slovesa *volať (sa)* v podstate sa zhoduje význam slovesa *nazývať (sa)*. Zo štylistického hľadiska predsa len badáme, že už nie je celkom bezpríznačkové; patrí skôr do vyjadrovacích prostriedkov odborného štýlu. Napr. *Nazývali ho osloboditeľom vlasti. Šefana Nikolaja Hyroša nazývali aj otcom Matice slovenskej. My to nazývame v telocviku aj kotrmelcom.*

Dakedy sa toto sloveso používa aj vo význame „prezývať“, napr. *Jacka Hlavču nazývali aj koperdan, lebo nemal otca.*

3. Ďalším členom synonymického radu je sloveso *menovať (sa)*, ktoré je odvodené od substantíva *meno* a zreteľne označuje činnosť spojenú s menom, s oslovením po mene, napr. *Ty sa menuješ Viboh? — Ako sa menuje ten posledný v rade? — Už sa ani nemenoval, bol iba päťciferným číslom. — Hrdo sa menovali jánošíkovecami.* Sloveso *menovať (sa)* v tomto význame ešte väčšmi ako *nazývať (sa)* patrí k zriedkavejším vyjadrovacím spôsobom; aj z toho, ako aj z jeho pôvodu (odvodené z podstatného mena) vyplýva istá štylistická výnimočnosť pri jeho uplatňovaní v ústnom i písomnom prejave.

4. Bezpríznamnosťou sa v podobných prípadoch vyznačuje sloveso *uravieť (sa)*, ako sme sa už o tom zmienili, napr. *Nadarmo sa po dedine nevravelo, že Šurinovci budú mať vnuka. Aj o tom sa uraví, že sa chlapi zberajú do hôr. „Ale nevrav!“ prehodil otec.*

5. A napokon sa dostávame k spojeniu *hovorí sa mu (tomu sa hovorí)*.

Vo výpovedi *Tomu sa hovorí žrádlo* zreteľne vyniká (slangový) afekt vyjadrenia; jeho expresívnosť tu zdôrazňuje výraz *žrádlo*, ktorý je nespisovný. Výrazne sa to zrači aj z výpovede *Tomu sa už uraví jedlo*, ale aj jej príslušnosť k hovorovému štýlu je nepochybná. Spisovným ekvivalentom tu môže byť napr. výpoveď *To je už jedlo!*

Vo vete *Tomu sa hovorí šmrnc* zasa ide o podobnú (slangovú) expresívnosť vyjadrenia s použitím módného slangového výrazu z umeleckých kruhov (*šmrnc*), ktorá dobre vynikne pri porovnaní s obdobným prejavom v hovorovom štýle *To sa volá šťava* alebo *pod*.

Isté však je, že spojenie *tomu sa hovorí, tomu hovoria* (vo význame „to sa volá, to sa nazýva, tomu sa uraví, tomu vravia“) sa vyskytuje stále častejšie, a to nie už iba v nižšom hovorovom štýle, teda v nespisovnom, kde sa silou-mocou usiluje získať domovské právo, ale prediera sa aj do neutrálnych polôh, napr. do odborného štýlu vedeckej prózy, do publicistiky, do úvahových novinových článkov, kde vonkoncom nemá čo hľadať. V takomto prípade už ide o nedostatok jazykovej kultúry. Keby sme totiž prižmúрили oko nad spojením *hovorí sa mu, tomu hovoria* hoci len v nižšom hovorovom štýle (nespisovnom), dopúšťali by sme sa chyby, lebo odtiaľto potom preniká aj inde. V odbornom štýle však až priveľmi vyniká jeho štylistická neprimeranosť, nevhodnosť, jednoznačne nespisovný ráz. Veď kultúrna úroveň používateľov spisovného jazyka sa meria nielen jazykovou správnosťou, ale aj štýlovou primeranosťou a spoločenskou vhodnosťou použitých jazykových prostriedkov, ako sa výstižne konštatuje v 10. téze o slovenčine (*Tézy o slovenčine*, KS 1, 1967, 38).

Za priestupok proti jazykovej kultúre treba pokladať používanie spojení *tomu sa hovorí, hovoria mu* aj v takýchto spojeniach v odbornom alebo novinárskom štýle: *Tomuto pravidlu sa hovorí rytmický zákon*

(namiesto *tohto pravidla sa volá, nazýva rytmický zákon*). — *Takýmto poukážkan hovorili žobračenky (vraveli, volali ich, nazývali)*. Týmto *bedárom hovoria kuliovia (Takýchto bedárov volajú, nazývajú kuliovia)*.

Dobří slvenskí spisovatelia iba výnimočne využívajú spojenie *тому sa hovorí* : umeleckom štýle, najmä pri charakterizovaní reči postáv z neľudového prostredia. Príznakovosť tu však zreteľne pociťujeme.

U Vinceta Šikulu, ktorého slovesné umenie a dobrú slovenčinu si osobitne eníme, v knihe poviedok *Poveetrie* (1969) nájdeme napr. v priamej reči: „*Aj moja dcéra je Grétka, lenže tu jej každý hovorí Margita.*“ Str. 159). Keďže ide o ľudovú postavu, nemožno protirečiť autorovmu zámeru charakterizovať ju príznakovým spôsobom vyjadrovania, resp. zámeru použiť v reči postavy krajové prvky, v tomto prípade prvky západoslovenského jazykového prostredia. Autor poukazuje aj na isté osobitosti hovoriaceho, ktorý aj vo familiárnom spôsobe reči pre svoju dcéru používa pomenovanie *Grétka* namiesto bežného ľudového *Mrgita* (prípadne novšieho hypokoristického tvaru *Gitka*; u ľudí staršieho pokolenia je to však cudzie).

Na str. 5 popri krásnom ľudovom vyjadrení *s dobrou správou je radosť robiť* používa aj zvrät *my tomu hovoríme sprava*, kde by sme skôr čakali vyjadrenie *my to voláme sprava*. Tlak spojenia *тому sa hovorí, hovoria m.* na spisovnú reč je iste najväčší v západoslovenskom jazykovom prostredí.

Na záve opakujeme, že v spisovnej reči, najmä v odbornom a novinárskom štýle spojenie *тому sa hovorí, тому hovoria* (namiesto *to sa volá, to vľajú, тому sa vravi*) nemožno schvaľovať, je stylisticky neprimerané nespisovné, teda v rozpore s kultúrou spisovného jazyka. To platí ajo jazyku prednášok a výkladov v škole, v rozhlase, i na univerzite a technike, lebo prednášky a výklady patria do výkladového odborného štýlu.

Poznánky k prekladu niektorých názvov z franúzštiny

GABRIELAPODOLCOVÁ

V súčasosti sa ustavične zvyšujú nároky čitateľov na úroveň prekladov a nedostatky v pretlmočení originálu sa posudzujú prísnejšie. Ide o chyby, npresnosti a nedôslednosti, ktoré vyplývajú z nedostačujúcej predbežnej jazykovej prípravy prekladateľov a z neznalosti reálií toho

prostredia, ktorého sa prekladané umelecké dielo dotýka. Máme tu na mysli nielen dôkladnú znalosť gramatiky a slovnej zásoby, ale aj širšiu znalosť frazeológie a jemných významových odtienkov v cudzom, ale aj vlastnom jazyku.

Prekladateľ má byť výborný štylista, má mať dosť jazykového materiálu, napr. zásobu synonym, frazeologických zvrátov a k dispozícii dobrý výkladový slovník príslušného cudzieho jazyka.

V tomto príspevku poukážeme na niektoré nepresnosti, ktoré sme si všimli v prekladoch z francúzštiny. Ide o názvy ulíc, námestí, parkov, mostov, dôležitých budov a rôzne viacslovné pomenovania, pri ktorých sa k podstatnému menu pripája prívlastok vyjadrený nominatívom vlastného mena (vo forme citátu), alebo genitívom všeobecného podstatného mena. Toto viacslovné pomenovanie sa prekladá do slovenčiny rozličným spôsobom:

1. podstatné meno + prívlastok v origináli,
2. podstatné meno + prívlastok preložený do slovenčiny,
3. zhodný prívlastok vyjadrený vzťahovým prídavným menom + podstatné meno, napr.:

boulevard Saint-Michel: *bulvár Saint-Michel,*¹
 bulvár sv. Michala,
 Svätomichalský bulvár;

basilique Sacré Coeur: *bazilika Sacré Coeur*²
 bazilika sv. Srdca, bazilika Najsvätejšieho
 srdca Pána;

place Vendôme: *námestie Vendôme,*
 Vendómske námestie;

parc Monceau: *park Monceau,*
 Monceauxký park;

Chaussée d'Antin: *(ulica) Chaussée d'Antin,*
 *Antinská cesta.*³

Je otázka, ktorému spôsobu prekladu dať prednosť. V spisovnej slovenčine platí zásada, aby sa prekládali len názvy veľmi známych lokalít (najmä v Paríži), kým ostatné názvy sa majú ponechať v origináli. Niektoré vydavateľstvá a redakcie nerešpektujú túto zásadu, a preto vzniká nejednotnosť a narúša sa ustálená norma.

¹ Príklady uvádzame z rozličných prekladov a z dennej tlače.

² Pravda 11. mája 1970, str. 3.

³ E. Zola, *Nana*, preložila Anna Haviarová, Bratislava 1965, str. 204.

Navrhovali by sme poslovenčovať iba také známe názvy, ako je napr.: *námestie Svornosti, Latinská štvrť, Elyzejské polia, Luxemburská záhrada, Martove polia, chrám Matky božej, Eifelova veža, Východné nádražie, Severné nádražie, Lyonské nádražie, ulica Martýrov, Voltairova ulica, Univerzitné mesto, Bulonský les, Víťazný oblúk, Múzeum moderného umenia, Múzeum človeka, Rodinovo múzeum, námestie Bastilly, Tuille-rijské záhrady* atď. Pri jednoslovných pomenovaniach môže ísť o slovo-tvornú adaptáciu, napr. *Invalidovňa*, o hláskoslovnú adaptáciu, napr. *Panteón*, alebo o preklad, napr. *Tržnica (Halles)*. V niektorých prípadoch pri viacsovných názvoch treba preložiť všetky plnovýznamové zložky, napr. *Blší trh (Marché aux puces)*. Pri menej známých a menej používaných názvoch lokalít treba adaptovať, resp. prekladať iba všeobecné podstatné meno, napr. *bulvár Saint-Germain, ulica Rivoli, bulvár Mantparnasse, bazilika Sacré Coeur, bulvár Saint-Michel, most Pont Neuf, námestie Etoile, nádražie Saint-Lazare, bulvár Haussemann, ulica Batignolles, ulica Saint-Jacques, bulvár Ménilmontant, cintorín Père-Lachaise*,⁴ *la Canebière*⁵ atď.

Iné príklady sa dotýkajú nepresností pri prekladaní reálií. Všimli sme si to v preklade diela *Astragal*⁶. Na str. 62 je veta: *Večer po vyúčtovaní — prosím si veľkú vichy — Pierrovi by netrvalo dlho, aby mi našiel zákazníkov*. Slovenskému čitateľovi nie je celkom zrozumiteľné slovo *vichy*. Najskôr by predpokladal, že ide o whisky, alebo o nejaký koňak. Aby bolo slovo zrozumiteľnejšie, bolo ho treba napísať s veľkým písmenom. *Vichy* je totiž značka francúzskej minerálnej vody.

V tom istom preklade na str. 106 sa uvádza veta: *Vtedy ráno, keď boli Julianove ruky také chladné a kufor taký ťažký, zdržali sme sa v staničnom bufete a nechali sme odísť celý rad vlakov; požiadala som o čokoládu, bola som bezstarostná, hladná a veselá: — Julien, zlatko... Nebuď smutný, vypí si so mnou čokoládu... Na čo myslíš? — Slovník slovenského jazyka na str. 2. síce uvádza *jesť, piť, strúhať čokoládu*, no zdá sa nám prinajmenej málo používané, ak už nie nesprávne spojenie *piť čokoládu*. V mliečnych baroch, v reštauráciách, v závodných jedálňach a aj v domácnostiach sa bežne hovorí *piť kakao*. Vo francúzštine slovo *chocolat* má dva významy: 1. čokoláda a 2. kakao (kakakový prášok rozpustený vo vode alebo v mlieku).⁷ Preto by sme navrhovali správnejší preklad: ... *požiadala som o kakao... Nebuď smutný, vypí si so mnou kakao...**

⁴ Uvedené názvy sú z Paríža.

⁵ Hlavná ulica v Marseille.

⁶ A. Sarrazinová, *Astragal*, preložil Ivan Tomašov, Bratislava 1969

⁷ *Petit Larousse*, Paríž 1961, str. 207 (piate vydanie).

Týmito poznámkami sme nemali v úmysle obviňiť našich prekladateľov z neserióznosti v práci alebo z neschopnosti citlivo štylizovať. Chceli sme len zdôrazniť, že prekladanie je veľmi záslužná práca, no vyžaduje mnoho úsilia, ak pretlmočenie originálu má byť čo najvernejšie.

Čo sa z kalendára nevyčíta

MILAN MAJTÁN

História nášho kalendára je veľmi zaujímavá. Starí Rimania mali spočiatku rok rozdelený na desať mesiacov, potom kalendár doplnili ešte dvoma mesiacmi. Tesne pred našim letopočtom vznikol tzv. juliánsky kalendár, pomenovaný podľa Júlia Cézara, lebo ho vyhlásili za jeho panovania. Juliánsky kalendár reformovali potom koncom 16. storočia a tento tzv. gregoriánsky kalendár, pomenovaný podľa pápeža Gregora XIII., ktorý ho svojou bulou vyhlásil, sa v civilizovanom svete používa podnes. Sústav počítania dní bolo však v dávnych časoch veľmi veľa a aj dnes majú v niektorých krajinách kalendár odlišný od nášho.

Súčasnú slovenskú názvy mesiacov pochádzajú z latinských názvov; pokusy zaviesť názvy slovanského pôvodu, ako sú napr. v češtine alebo v poľštine, sa neužili.

I. Január. Mesiac *január* vznikol vtedy, keď starí Rimania ku svojím desiatim mesiacom pridali dva ďalšie (*január*, *február*). Dostal meno podľa boha Jánuša, ktorý bol pôvodne asi bohom slnečného obehu a svetla, neskôr bohom začiatku.

II. Február. Názov februára súvisí s istým rímskym zvykom. Na sviatok boha Fauna, ktorý bol v starorímskej mytológii bohom plodnosti a úrody, ochrancom stád a roľníkov, a aj bohom lesov a lovu, po obradoch naznačujúcich očisťovanie a zmierovanie bežali nahí luperkovia (sviatok sa volal Lupercalia) opásaní iba kozími kožami okolo Palatína, jedného zo siedmich rímskych pahorkov, a každého, koho stretli, šibali remencami, nazývanými februa, aby bol šťastný, a ženy aby boli plodné. Názov *februarius* vyjadroval teda, povedali by sme, z hľadiska starorímskej mytológie a zvykoslovia akýsi „šibačkový“ mesiac, mesiac očistný.

III. Marec. Mesiac *marec* bol u starých Rimanov spočiatku prvým mesiacom roka. Bol zasvätený bohu Marsovi (*Martius mensis* = *Marsov mesiac*), ktorý bol nielen bohom vojny a bohom roľníctva, ale aj praotcom rímskeho národa, otcom zakladateľov Ríma Romula a Rema.

IV. Apríl. Názov mesiaca (po latinsky *aprilis*) súvisí so starým latinským slovom **apero-*, ktoré znamenalo „ďalší, druhý“. Apríl bol v pôvodnom starorímskom kalendári druhý mesiac.

V. Máj. Mesiac *máj* dostal vraj svoj názov podľa Maje, matky rímskeho boha obchodu Merkúra. Rímski kupci v tomto mesiaci obidvom božským bytostiam prinášali obete. Iný výklad spája názov mesiaca (po latinsky *majus*) s menom rímskeho boha Májusa, ochrancu vzrastu.

VI. Jún. Mesiac *jún* starí Rimania zasvätili bohyni oblohy, manželstva a rodenia, sestre a manželke Jupiterovej, Junóne; bol to teda Junónin mesiac (*Junonius mensis*). Junius bolo aj meno slávneho rímskeho rodu, z ktorého pochádzal aj Cezarov obľúbenec a potom vrah M. Junius Brutus.

VII. Júl. Dnes siedmy mesiac júl sa pôvodne ako piaty mesiac volal *quintilis, quinctilis* (= *piaty*). Až pri vzniku juliánskeho kalendára dostal podľa G. Júlia Cézara meno *julius* (*Julius mensis* = *Júliov mesiac*), lebo to bol mesiac jeho narodenia.

VIII. Augúst. Pôvodne šiesty mesiac rímskeho kalendára sa nazýval *sextilis* (= *šiesty*). Názov *august* (*augustus*) sa ustálil pri vzniku juliánskeho kalendára. Čestné prírnenie *Augustus* (s apelatívnym významom „posvätný, svätý, vznešený“), ktoré udelil rímsky senát adoptívnemu Cezarovmu synovi cisárovi Oktaviánovi, prešlo potom i na ďalších cisárov ako čestný titul.

IX. September. Názov mesiaca súvisí s jeho pôvodným siedmym miestom v starorímskom kalendári (*septem* = *sedem*).

X. Október. Dnes desiaty mesiac bol v sústave starorímskych mesiacov *ôsmym* (*octo* = *osem*).

XI. November. Bol pôvodne deviaty mesiac starorímskeho kalendára (*novem* = *deväť*).

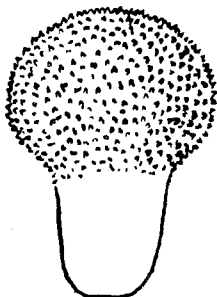
XII. December. Mesiac december bol pôvodne desiaty a posledný mesiac starorímskeho roka (*decem* = *desať*).

Spracované podľa J. Špaňár, *Latinsko-slovenský slovník*, Bratislava 1969; J. M. Pražák — F. Novotný — J. Sedláček, *Latinsko-český slovník*, 8. vydanie, Praha 1936; A. Walde, *Lateinisches etymologisches Wörterbuch* (A-L), Heidelberg 1965 (4. vydanie).

ROZLIČNOSTI

Zo slovenských ľudových názvov húb

Prášnica *Lycoperdon* PERS.

Veľké množstvo ľudových mien majú huby nápadné najmä svojou farbou alebo tvarom. Pre prášnice sme napr. zistili až 132 slovenských ľudových názvov. Belavé hruškovité a guľovité plodnice prášnic nájdeme v lese, ale aj na lúkach a na pasienkoch; podaktoré sú malé, iné dosahujú veľkosť detskej hlavy. Vnútro plodnice je vyplnené bielou tvarohovitou hmotou, ktorá neskôr žltne, tmavne a mení sa na jemný výtrusný prach. Potom pokožka plodnice praskne a cez otvor vyletujú celé chumáče výtrusov, ako keby sa z huby prášilo. Najmä starší

slovenskí hubári prášnice väčšinou nezbierajú, aj keď sú za mlada (kým je vnútro biele) jedlé a napr. dušené s vajíčkami majú znamenitú chuť.

Najväčšie množstvo slovenských ľudových názvov prášnic vychádza z charakteristického spôsobu rozprašovania výtrusov: *prašivka/prašivka*, *práška / praška*, *prašačka*, *prašiak*, *prašinec*, *prašina*, *prášnica/prašnica*, *prašnivka*, *prašnička*, *prašniak*, *prášnik*, *prašná huba*, *prášna hubka*, *prašnivá hubka*, *prašnavá huba*, *prašnatá hubka*, *prašnatý hrib*.

Tieto názvy niekedy spájala ľudová etymológia so slovami *práchno*, *práchnivý* alebo *prašivý*, ako svedčia názvy *práchno*, *práchnivka*, *prachnička*, *práchená huba*, *práchnivá huba*, *práchnitá huba*, zriedkavejšie aj *prašivá huba*, *prašivý hrib*. Významovo totožné je aj ojedinelé pomenovanie *trúchlivá* (= *práchnivá*) *huba*.

So základom *prach-* súvisia aj názvy *prachatka*, *prachavica*, *prachavka*, *prachovka*, *prahovka*, *porchavka*, *porhavka*, *parchavka*, *parchavica*, *prohovica*, *prchavica*, *prchavka*, *purchatka*.

Príznačný spôsob vypúšťania výtrusov zdôrazňujú aj názvy *fúkavica*/*fukavica*, *fuklavica*, *fúkačka/fukačka*, *fukalka/fukalka*, *fúkavka/fukavka*, *fúčka/fučka*, *fuška*, *fuk*, *fukáč*, *fučak/fučok*, *fúkadlo/fukadlo*, *fúkalo*; *fúkacia/fukáca huba*, *fúkavičná/fukavičná huba*, *fučimech*, ktoré sú rozšírené predovšetkým vo východnej polovici Slovenska. Priblížením k slovesu *pukať* vznikli ojedinelé varianty *pukačka*, *pukavka*, *pučka*.

Synonymné sú názvy súvisiace so starým, dnes už nepoužívaným slovesom *pýchať* (= *fúkať*, *dúchať*), ako *pýcha*, *púcha*, *puchavka*, *puchavica*, *zajača puchavica*, rozšírené najmä v západoslovenských nárečiach.

Sémanticky blízke sú severovýchodoslovenské názvy *kuravka*, *kurjavka*, *kurovka*, *kuruvka*, *kurjaca hubka* a ďalej názvy *dymnica*, *dymovnica*, *dymovníčka*, *dymák*, *dymač*, *duchač*, na Záhorí aj *pšuda*, *babi šut*, *babi bzdipec*.

Prášiacia huba sa často prirovnáva k fajke, výtrusy k tabaku. Tak vznikli prenesené názvy *ciganska fajka*, *čertova fajka*, *zajacova fajka*, *jankova fajočka*, *čertov bagou*, *čertov tabak*, *čertúv tabák*, *vľči tabák*, *zajačí tabak*, *vľči prach*.

Vnútro mladšej plodnice pripomína syr. To vyjadrujú názvy *syr*, *syravka*, *besný syr*, *konský syr*, *kozi syr*, *lišací syr*, *mačací syr*, *svinský syr*, *vľči syr*, ojedinele tiež *kukučkin chleba*, *vraňe sadlo*.

Charakteristický tvar plodnice sa najčastejšie spája s predstavou vajca, machu, trusu a pod. Odtiaľ pramenia názvy *kaňacô/kaňô/kanie vajce*, *kukučie vajce*, ale aj *baraní vajco*, *bujačie/bujakovo vajce*, *haďacie/haďie/haďovo vajce*, *kocúrovo vajce*, *psie vajce*, *čertovo vajce*, *kochniarovo* (= kominárovo) *vajce*, *buják*, *bujačinec*, *cigánsky mech*, *čertov mech*, *čertov miešok*, *dútko*, *dudy*, *fučimech*, *tukáč* (= tlkáč), *pôtiková stolička*, *čertovo hovno*, *volské hovno*, *vrani trus*.

Sémanticky blízke pomenovanie *slepa huba* upozorňuje, že ide o hubu „bez hlavičky“, t. j. bez zreteľne oddeleného klobúka.

Názov *pastierka* zrejme poukazuje, že huba rastie často na pasienkoch mimo lesa.

Na zaradenie prášnic medzi nejedlé huby upozorňujú názvy *hubka*, *čertova huba*, *ciganska huba*, *konska huba*, *čertov hrib*.

V starších slovenských prácach sa na pomenovanie prášnic používali miestne ľudové názvy, ako *prchavica*, *puhavka*, *fúkavica*, *fukačka*, *fu-kadlo*, *fukalo*, *prašňavá huba*, *fúkavičná huba*, *čertov tabak*, *zemské vajce*, *prchavica pasienková*, *divoká prachnatá huba* a pod.

M. Majtánová

Pomohli ste nám pri hľadaní výrazu

Kedysi sme v našej rozhlasovej jazykovej poznámke spomenuli východoslovenské pomenovanie *kvička*, ktorým sa na časti územia Slovenska označuje nedozreté ovocie. Spomenuli sme i to, že v spisovnej reči nemáme naň vhodný výraz — neuvádza sa napr. nijaké slovo ani v Slovensku slovenského jazyka.

Lenže — a tu sme sa prerátali — skutočný stav v jazyku je trochu iný ako v našom archíve a v lexikografických príručkách. Ohlasy na našu reláciu i ohlasy na výzvu uverejnenú v časopise Kultúra slova —

v rubrike Hľadáme výraz (KS 4, 1970, 17) — dokazujú, že slovenčina má veľa výrazov označujúcich nedozreté plody ovocných stromov a kríkov.

V rôznych kútoch Slovenska sa používajú rozličné slová, dakedy hláskovo blízke, inokedy úplne odchodné. Porovnajme si tieto slová, o ktorých nám čitatelia Kultúry slova napísali: *hólka* — *ohločina* — *ohločie* — *holanga* — *hólence* — *holience*, *kvička*, *kručina*, *žabiačka*, *grdza*, *grdzka* (či *grcka?*). *Hólka* (známa z Turca), *ohločie* (z okolia Nítry), *ohločina* (stredné Slovensko), *žabiačka*, *kvička*, *holanga* (vých. Slovensko), *kručina* (okolie Topoľčian), *grdza* (i *grdzka*, a či *grcka*) známe tiež zo stredného Slovenska, z Turca — majú rozličné rozšírenie, príp. existujú na tom istom území varianty: *ohločie* / *ohločina* / *hólka*; *kručina* i *hólence*, resp. *holience* (označuje však iba nedozreté čerešne — podľa E. Klapitovej z Trenčína). Slová *hólence*/*holience* majú teda ešte užší význam.

Podľa listu čitateľa časopisu Kultúra slova sa slovo *holanga* používa v okolí Prešova v prenesenom zmysle aj na mladé, nedospelé dievčatá — čo je iste vtipné prenesenie významu (upozornil nás na to dr. P. Liba z Matice slovenskej v Martine).

Aj prípad so slovom *kvička*, *hólka*, *ohločina* atď. ukazuje, že slovenčina je jazyk bohatý a že jej výrazové bohatstvo poznáme doteraz iba čiastočne, neúplne. Ba uvedomujeme si, že zozbierať celé slovné bohatstvo, a to jednotlivé výrazy aj obrazné, frazeologické jednotky bude možné iba pomocou mnohých dobrovoľných spolupracovníkov Jazykovédneho ústavu Ľudovíta Štúra zo širokej verejnosti.

A zo získaného radu pomenovaní bude možné vybrať to najvhodnejšie pre spisovný jazyk. Prihliadať treba pritom na rozličné veci, napr. aby slovo bolo hláskovo vyhovujúce. Slovo *hólka* je z tohto hľadiska vhodnejšie ako *grcka* alebo *kvička*, lebo sa neasociuje s citovo podfarbenými slovami (porov. *kvička* — *kvičať*, *grcka* — *grčať*).

Slovo *hólka* (príp. *ohločina*) vyhovuje aj preto, že je významovo dosť priezračné: poukazuje na to, že ide akoby o holé, o nevyrastené, nedorastené, neúplne vyvinuté plody.

Z týchto dôvodov pre spisovnú slovenčinu odporúčame — a to zhodne s Vami, milí poslucháči a čitatelia Kultúry slova, turčiansky výraz *hólka*. Tým sa doplní slovné bohatstvo spisovnej reči i obohatí náš obraz o veľkej zásobe slov ako o vzácnom kultúrnom dedičstve našich nárečí.

Ďakujeme preto všetkým tým, ktorí sa na našu poznámku ozvali.

M. Ivanová-Šalingová

Upozornenie: Touto našou odpoveďou nijako nechceme uzavrieť výskum; potešia nás aj ďalšie ohlasy a pripomienky.

Vrátiť dačo za odmenu

„... stratil sa vlčiak. Prosíme poctivého nálezcu, aby ho odovzdal proti odmene.“ — Takto sa ponúkava odmena za vrátenie stratenej veci v drobných oznamoch, inzerátoch našej dennej tlače.

Spojenia predložky *proti* s dejovými podstatnými menami vyjadrujúci, že sa dačo odmení, nahradí alebo zaplatí, v slovenskom spisovnom jazyku nie sú správne. Nevyskytujú sa ani v ľudovej reči. Výrazy *proti odmene, proti náhrade, proti zaplaceniu* skôr pripomínajú nemčinu. Tam sa skutočne takéto významy vyjadrujú väzbami s predložkou *gegen* (*gegen Entlohnung arbeiten, gegen Ersatz zurückgeben* a pod.). Nemec-ká predložka *gegen* sa síce zhoduje so slovenskou predložkou *proti*, ibaže v iných významoch, napr. *gegen den Strom* — *proti prúdu, gegen seinen Willen* — *proti svojej vôli; was hast du gegen mich?* — *čo máš proti mne?* Ale v spojeniach *gegen Entlohnung, gegen Ersatz* (doslovne, a tým aj nesprávne preložené ako *proti odmene, proti náhrade*) sa v slovenčine používa predložka *za*. Ide o význam zástupnosti, resp. podmienky po slovesách *dať, predáť, kúpiť, vymeniť, odovzdať, vrátiť dačo za dačo* (*dať, vymeniť kabát za oblek; predáť, kúpiť dom za nízku sumu; odovzdať, vrátiť vlčiaka za odmenu*). Výrazy *proti odmene, proti náhrade, proti sume* a pod. vo význame zástupnosti vyznievajú v slovenskom jazyku ako germanizmy, a teda nepatria ani do textu v novinách.

Na nesprávne vyjadrenie tohto významu predložkou *proti* sa upozorňuje aj v Slovníku slovenského jazyka (heslo *proti*) a v knižke J. Oravca *Slovenské predložky v praxi*, Bratislava 1969, str. 118.

V. Betáková

Nie každé prídavné meno možno stupňovať

Akademická *Morfológia slovenského jazyka* člení prídavné mená podľa stupňovateľnosti na 1. stupňované, ktoré majú stálu kategóriu stupňovania, napr. *veľký* — *väčši* — *najväčši, ostrý* — *ostrejší* — *najostrejší...*; 2. stupňovateľné, ktoré nadobúdajú kategóriu stupňovania pri pomknutí významu, napr. *drevený* (= meravý) — *drevenejší* — *najdrevenejší, živý* (= pohyblivý) — *živši* — *najživši, detský* (= naivný) — *detskejší* — *najdetskejší*; 3. nestupňovateľné, ktoré nemôžu mať kategóriu stupňovania, napr. *nahý, ročný, lipový, ovčí, susedov, matkin*.¹

¹ *Morfológia slovenského jazyka*, Bratislava 1966, 197.

Nestupňujú sa predovšetkým privlastňovacie prídavné mená typu *otcov, matkin*. Väčšina vzťahových prídavných mien, najmä odvodených od podstatných a prídavných mien, má tiež iba prvý stupeň, pokiaľ nemajú posunutý význam. Napr.: *múčny, ražný, medený, slamený, cínový, naftový, kovový, vinový, kruhový, valcový, kávový, gaštanový, hráškový ...; očný, ušný, ručný, mesačný, ročný, jarný, denný, nedeľný, nedeľňajší, dedinský, mestský, zemský, morský* a pod.

Medzi vzťahové prídavné mená patria mnohé adjektíva utvorené od podstatných mien príponou *-ový*: *bytový, dobový, križový, krajový, okrajový, priestorový, strojový, názorový, tuctový* a pod.

Pri týchto prídavných menách sa netvorí 2. a 3. stupeň, keďže vlastnosť, ktorú vyjadrujú, má skôr povahu vzťahu a nemožno vyjadriť jej menšiu alebo väčšiu mieru, nižší alebo vyšší stupeň. Takéhoto charakteru je aj adjektívum *ziskový*. Vlastnosť *ziskový* (= prinášajúci zisk; vzťahujúci sa na zisk) nemožno stupňovať, hoci zisk môže byť väčší alebo menší. Napríklad výroba je zisková aj vtedy, ak prináša minimálny zisk. Ak neprináša nijaký zisk, je stratová.

Z toho, čo sme vyššie povedali, vyplýva, že tvary 2. a 3. stupňa „ziskovejší“, „najziskovejší“ sú nereálne. A predsa sme sa stretli v dennej tlači s takýmto kontextom: *Podnikom sa dávala čoraz širšia možnosť vlastnej tvorby cien, umožňovalo sa im vyrábať to, čo je pre ne najziskovejšie...* (Smena 4. 8. 1970).

Ako správne vyjadriť význam, ktorý mal autor na mysli pri použití nenáležitého tvaru „najziskovejší“? Možno použiť 3. stupeň významove blízkeho adjektíva *rentabilný*, ktoré sa stupňuje: *...vyrábať to, čo je najrentabilnejšie...* Alebo sa 3. stupeň vyjadriť opisom, pri ktorom sa použije príslovka *ziskovo* (namiesto adjektíva *ziskový*) + 3. stupeň adjektíva *výhodný*: *čo je ziskovo najvýhodnejšie, to, z čoho majú najviac zisku.*

Š. Peciar

Recept závodu Vitana v Seredi

Dostal sa mi do rúk balíček vanilkového cukru s názvom Vitana, n. p. Byšice, závod Sereď. Na zadnej strane tohto balíčka je návod na pečenie vanilkových rožkov. Nadpis znie: „Vanilkové rohlíčky“ a ďalej „Obsah tohoto sáčku vypracujeme na tuhé cesto, ktoré necháme odpočinúť. Potom urobíme malé rohlíky, ktoré na málo pomazanom pekáči upečieme do hneda. Čerstvé rohlíčky obalujeme práškovým cukrom, do ktorého sme namiešali trochu vanilkového cukru.“

Azda je celkom prirodzené, ba potrebné, že výrobca vanilkového cukru udáva návod (recept) na upečenie vanilkových rožkov. Z praktickej stránky návod môžeme iba schvaľovať. No ak sa pozrieme bližšie na jazykovú stránku návodu, prekvapí nás množstvo chýb, s ktorými sa v krátkom texte stretneme.

Už nadpis receptu Vanilkové rohlíčky nie je správny, lebo na pomenovanie pečiva tohto druhu v slovenčine používame slovo *rožtek* alebo *rožok*. Slovo *rohlík* má svoje oprávnené miesto v češtine, odkiaľ sa k nám tlačí. My ho hodnotíme ako nespisovné. Nadpis teda mal znieť *Vanilkové rožky*. Tvar *tohto* je zriedkavejší, častejšie upotrebujeme podobu *tohto*. Názov *sáčok* v našom jazyku je nepotrebný, cudzí; na pomenovanie príslušnej veci používame slovo *vrecko*, *vrecúško*. O tomto sa už veľa hovorilo i písalo (pozri napr. KS 2, 1968, 11; KS 4, 1970, 214), a jednako výsledky sú také, že na tieto jazykové chyby treba znovu poukázať a žiadať nápravu.

Záporné stanovisko musíme zaujať aj k výrazu *na pomazanom pekáči*, lebo naše gazdinky riad, v ktorom pečú, *pomastia*, *namastia*, *vymastia*. V ďalšom texte je pravopisná chyba: Čerstvé rožky *nezabaluujeme*, lež *zabaluje me*.

Vieme, že sa výrobky závodu Sereď dostávajú do rúk konzumentov celého Slovenska, a tak si ľahko predstavíme, aké škody spôsobujú návody s takouto jazykovou úrovňou.

Ak závod Vitana v Sereď chce, aby rožky pripravené podľa spomenutého návodu stratili pre niektorých pozorných konzumentov príchutť trpkosti, musí sa jazyková stránka receptu vyrovnať kvalite produktu — vanilkovému cukru.

J. Firák

SPRÁVY A POSUDKY

Významný príspevok k ustáleniu železničného názvoslovia

R. 1969 sa na knižnom trhu zjavila odborná publikácia *Slovník železničnéj prepravnej prevádzky (I. Technická základňa)*, ktorej autorom je prof. dr. Alexander Petrovský. Je to už tretia odborná príručka z odboru slovenskej železničnej terminológie, vydaná vo Vydavateľstve SAV.

Pri používaní niektorých železničných názvov je v praxi dosť kolísania a neistoty; vydaním terminologických slovníkov sa môže tento stav zmeniť.

Tak napr. termín *vnútroštátna doprava* sa ľahko zamieňa termínom *vnútrozemská doprava*, hoci ide o dva odlišné pojmy. Vnútroštátna doprava podľa definície v slovníku je doprava vykonávaná výhradne vnútri hraníc daktorého štátu bez ohľadu na to, či ide o tuzemského alebo cudzozemského dopravcu; názov *vnútrozemská doprava* sa spravidla používa v spojitosti s vodnou dopravou (*vnútrozemská vodná doprava*), ktorou sa rozumie doprava vykonávaná na prirodzených a umelých vnútrozemských vodných cestách (na riekach, jazerách, prieplavoch, nádržiach). Často sa zamieňajú aj názvy (pojmy) *prepravca* a *dopravca*. Prepravcom sa rozumie iný subjekt, ako je dopravca, používajúci nákladnú prepravu, najmä ako odosielateľ alebo prijímateľ zásielky; dopravcom treba rozumieť prevádzateľa dopravy pre cudziu potrebu. Dopravcom teda nie je podnik vlastníci dopravné prostriedky a vykonávajúci dopravu pre svoju vlastnú potrebu — to je prevádzateľ dopravy; prevádzateľom dopravy je však aj dopravca. Podobne treba rozlišovať pojmy *doprava* — *dopravný proces* a *preprava* — *prepravný proces*, ktoré sa tiež často zamieňajú.

V slovníku sú precízne spracované všeobecné dopravné pojmy, najmä druhy dopravy a dopravných prostriedkov. Osobitnú časť slovníka tvoria pojmy týkajúce sa železničných staníc. V tejto časti autor vecne rozlišuje názvy *železničná stanica* a *nádražie*, ktoré sa tiež často navzájom zamieňajú. Podľa definície v slovníku nádražím treba rozumieť obvod stanice s koľajovou skupinou a zariadením na isté druhy dopravných a prepravných úkonov (napr. *zriaďovacie nádražie*, *odstavné nádražie*, *osobné nádražie*), alebo priestory a zariadenia stanice určené najmä na obstarávanie úkonov v preprave cestujúcich (miestnosti a priestory prijímacej budovy stanice na vypravovanie a pobyt cestujúcich, nástupištia, kultúrne a hygienické zariadenia atď.). Z uvedenej definície teda vyplýva, že nádražie je iba časťou železničných staníc. Tento názov nemožno teda používať namiesto pojmu *železničná stanica*. Načím upozorniť, že stanica, z ktorej vlak po zostavení začína svoju jazdu, sa správne volá *východová stanica*, nie *východzia stanica* (tento názov autor pokladá za nesprávny). V časti o stanicách sa nachádza mnoho názvov s originálnymi definíciami. Mali by sa s nimi oboznámiť pracovníci železničnej dopravy, ako aj jej používatelia a publicisti, ktorí hovoria alebo píšú o železnici. V časti Technické vybavenie staníc na železničnú prevádzku autor opúšťa niektoré tradičné názvy a nahrádza ich novými názvami zodpovedajúcimi zákonitostiam slovenského jazyka a priliehavejšie vyjadrujúcimi jav, ktorý sa vysvetľuje v definíciách. Napr. namiesto názvu *nákladové úkony* navrhuje používať *nákladné úkony*, namiesto názvu *nákladový dvor stanice* názov *nákladný dvor stanice* a namiesto nesprávneho názvu *nákladový obvod* autor navrhuje nový názov *nákladný obvod*. Podobne sa má používať názov *nákladné koľaje*, nie *nákladové koľaje*. Autor sa zrejme domnieva, že adjektíva utvorené príponou *-ný* jednoznačnejšie vyjadrujú vzťah k nakladaniu ako adjektíva utvorené príponou *-ový* (porov. *nákladné auto*).

Veľmi precízne a prehľadne je spracovaná časť, v ktorej sa hovorí o železničných vozňoch a vozidlách. Používateľov slovníka upozorňujeme na nový názov *rad vozňa*, ktorý sa odporúča namiesto doterajšieho nevhodného názvu *séria vozňa*, prípadne nesprávneho názvu *rada vozňa*.

Osobitnú skupinu tvoria názvy vlakov. Tu stojí za povšimnutie, že autor v niektorých definíciách používa označenie *jazda vlaku* namiesto doterajšieho názvu *chod vlaku*. Tým sa pomenovanie uvedenej činnosti zjednotilo s českým názvoslovím (v češtine *jízda vlaku*), ako aj s obdobnou činnosťou v cestnej doprave, kde sa všeobecne používa viacslovný názov *jazda cestného vozidla*.

V slovníku je spracované aj názvoslovie mechanizačných zariadení na manipuláciu s tovarom. Ide o vozíky, dopravníky, zásobníky a podávače, poháňané a nepoháňané trate, zdvíhacie zariadenia, výklopníky, preklopníky, nakladače, vykladače, zhrňovače, skládkové stroje, rýpadlá a pneumatickú dopravu a podobné zariadenia. Tento komplex prehľadne usporiadaných názvov a pojmov oboznamuje používateľa slovníka so správnym názvoslovím v súčasnosti používaných mechanizačných zariadení ich súčiastok a funkčným upotrebením. Práve táto oblasť názvoslovia podlieha častým zmenám vyplývajúcim z technického rozvoja uvedených zariadení, preto bude potrebné ďalej ju sledovať a z času na čas aj vhodne dopĺňať.

Do súboru názvoslovia zaradil autor aj názvoslovie, ktoré sa týka lanoviek a ktoré v tejto forme dosiaľ nebolo ešte spracované. Jednu z podstatných častí slovníka tvorí názvoslovie obalov.

Slovník ustalauje aj názvoslovie moderných dopravných a prepravných systémov a ich zariadení, najmä názvoslovia patriace do oblasti kontejnerizácie a paletizácie. Vzhľadom na to, že tieto systémy sa u nás ešte len postupne zavádzajú, možno túto časť slovníka pokladať za perspektívnu. Zásluha autora je v tom, že dopravcom i prepravnej verejnosti poskytuje akoby v predstihu zásobu odborných výrazov potrebných pri príprave a realizovaní uvedených moderných systémov. Pri tejto príležitosti chceme upozorniť spracovateľov a redaktorov Prepravného a tarifyného vestníka, aby v súlade s názvoslovím uvedeným v tomto slovníku používali správne názov *kontejner* namiesto podoby *kontajner*.

Poslednú časť slovníka tvorí názvoslovie váh, ktorá obsahuje pomenovania základných pojmov, rozdelenie váh, druhy váh, ich častí a úkony súvisiace s vážením.

Táto stručná charakteristika slovníka prof. Petrovského nemôže plne vystihnúť veľkú prácnosť, odbornú invenciu a kvalitu spracovania takého obsiahleho a rôznorodého materiálu. Slovník je výsledkom dlhoročnej usilovnej práce známeho železničného odborníka. Treba si len želať, aby sa mu dostalo dosť sil a času aj na dokončenie a vydanie druhého zväzku slovníka.

J. E. Dobřík — F. Hamada

SPYTOVALI STE SA

Nie odrekreovať. — Ing. Adam z Rožňavy nám poslal novinový výstrižok, v ktorom podčiarkol rozličné tvary slovesa *odrekreovať* a požiadal nás o zaujatie stanoviska.

Odmietavé stanovisko k slovesu *odrekreovať* sa vyslovilo v rozhlasovej jazykovej poradni až dva razy. V knižnom výbere Jazykovej poradne V (Bratislava 1968) v príspevku E. Sekaninovej sa toto sloveso hodnotí ako slango-vý prostriedok pracovníkov ROH. Namiesto spojenia typu *odrekreovali sme 50 detí* — podobné spojenia označil na výstrižku aj náš čitateľ — odporúča sa tu vyjadrenie *poskytli sme rekreáciu, poslali sme na rekreáciu*. V súvislosti s nevhodným slovesom *odrekreovať* sa pripomína, že nepredponové sloveso *rekreovať* jestvuje len ako zvrtné: *rekreovať sa*.

V tom istom knižnom výbere jazykových rozhlasových päťminútoviek sa na str. 19 ako neprimerané hodnotí vyjadrenie *dieťa bude odrekreované*, lebo z neho cítiť prehnanú byrokraciu a chladný vzťah k deťom a detskej rekreácii.

Touto odpoveďou upozorňujeme na nevhodnosť slovesa *odrekreovať* už piaty raz. Treba presvedčivejší dôkaz o tom, že v mnohých redakciách novín a časopisov nepoužívajú na kultivovanie textov ani len základné praktické jazykové príručky?

I. Masár

Paludzský, palúdzsky — paludžanský, palúdzanský? — J. P. z Liptovského Mikuláša nám napísal: „Ako je známe, pri Liptovskom Mikuláši sú vedľa seba dve obce: *Paludza* a *Palúdzka*. Nevieť, ktorá bola založená prv. Podľa formy azda prvá. Ale o to mi nejde. V Pravidlách slovenského pravopisu z roku 1964 som zistil, že prídavné meno od názvu obce *Paludza* je *paludzský* (str. 34), kým na okolí obce sa hovorí *paludziansky*. Nevieť ďalej, či je správny spoločný tvar pre pomenovanie občanov Paludze i Palúdzky, ktorý som našiel v Praktickej príručke slovenského pravopisu od A. Zaunera (Obzor 1966, str. 59), a to *Paludžan — Paludžanka*. Prídavné mená tvorí Zauner od týchto obcí takto: *Paludza — paludzský, Palúdzka — palúdzsky*. Na okolí Liptovského Mikuláša rozlišujú obyvatel'ov týchto dvoch obcí osobitnými tvarmi (*Paludza — Paludzan — Paludzanka; Palúdzka — Palučan — Palučanka*, prídavné meno *palučanský*). Pretože uvedené podoby mien sú u nás živé, neviem, či by nebola možná výnimka, lebo spomenuté spisovné tvary v oboch príručkách znejú v Liptove cudzo, nie po našsky. Prosím Vás o odpoveď.“

Ako vidieť z listu, pisateľ v ňom znova nastolil nielen živú problematiku v jazykovej praxi, ale poukázal aj na nie celkom uspokojivé riešenie šandardizácie niektorých obyvateľských mien a iných odvodenín z miestnych názvov. Túto medzeru dosť neskoro vyplnil VI. diel Slovníka slovenského jazyka, ktorý v tejto oblasti značí pre jazykovú kultúru preukazný prínos.

Škoda, že náš pisateľ nesiahol po tomto prameni; bol by sa dozvedel o správnych tvaroch, ktoré žiada vysvetliť.

Na strane 213 SSJ VI uvádza výklad príslušných hesiel takto:

Paludza, -e ž.; *Paludžan*, -a, mn. č. -ia m.; *Paludžanka*, -y, -niek ž.; *paludzský* prid.

Palúdzka, -y ž.; *Palúžžan*, -a, mn. č. -ia m.; *Palúžžanka*, -y, -niek ž.; *palúžžanský* i *palúžžsky* prid. (podľa miestneho úzu *Palúčan*, *Palúčanka*, *palúčky*).

Pri dôkladnom prezretí a porovnaní odvodenín obidvoch hesiel možno pozorovať, že nie sú spracované rovnako dôsledne, lebo pri miestnom názve *Paludza* sa napr. neuvádza druhý tvar prídavného mena *paludzanský* (iba *paludzský*), kým v hesle *Palúdzka* je dvojtvar *palúžžanský* i *palúžžsky*. Ďalej napr. ak sa pri druhom hesle poukazuje na miestny úzus (*Palúdzka* — *Palúčan* — *Palúčanka*, *palúčky*), nemali vypadnúť ani z prvého hesla ľudové tvary (*Paludza* — *Paludžan* — *Paludzanka*, *paludziansky*). Okrem toho podoba prídavného mena *palúčky* nie je podľa miestneho úzu presná a typická, ale namiesto nej je oveľa frekventovanejšia podoba *palučanský* — *palúčan-ský*. Zdá sa, že v týchto tvaroch kolíše kvantita, ako to potvrdzuje aj príklad v liste (*Palúčan* — *Palučanka* — *palučanský*).

Súhlasíme s pisateľom, že prídavné meno *paludzský* (od *Paludza*) obyvateľovi tejto oblasti veľa nehovorí, že je pre neho prázdny pojem. Podobne občanovi *Palúdzky* (a zaiste i okolia) je tvar *palúžžsky* celkom cudzí, a to napriek tomu, že jeho tvorenie nie je v rozpore so zákonitostami spisovného jazyka (porov. *Prievidza* — *prievidzský*; *Želobudza* — *želobudzský*). Viacerí jazykovedci poukazovali na to, že v takýchto prípadoch treba počítať s miestnym úzom, pravda ak tvar vyhovuje spisovnému odvodzovaniu (porov. k tomu *Zborník materiálov z I. slovenskej onomastickej konferencie*, Bratislava 1968, najmä referáty a príspevky E. Jónu, L. Dvonča, Š. Peciara a V. Uhlára). Podľa takejto zásady bude zaiste oveľa prijateľnejšia spisovná podoba *palúžžanský* k domácej a živej podobe *paludziansky*, ako napr. neprirodzená, i keď spisovne správna podoba *paludzský*. Takisto zodpovedá nárečovým fonetickým zákonitostiam spisovná paralela paralele ľudovej v druhom prípade: *palúžžanský* — *palúčanský*.

Nie náhodou sa kodifikovali v druhom vydaní Pravidiel slovenského pravopisu znenia podľa miestneho úzu, t. j. podoby *Palúdzka* — *Palúčan* — *Palúčanka* — *palúčanský*. (Niektorí jazykovedci boli napr. za návrat týchto tvarov, porov. Š. Koperdan, *K tvoreniu substantív a adjektív z miestopisných názvov*, Jazykovedné štúdie III, 1958, 92).

Pestrosť v miestnom úze pri tvorení odvodenín z miestnych názvov musíme často chápať ako úsilie po významovej diferenciacii pomenovacích jednotiek. Dôkazom toho sú i podoby, ktoré uvádza náš pisateľ na odlišenie príslušnosti k dvom susedným lokalitám. Takáto formálna rozdielnosť vždy vedie k významovej diferenciacii.

Zhrňujeme: Pri tvorení obyvateľských mien a prídavných mien z miestnych názvov treba prihliadať na miestny úzus, ktorý neodporuje zákonitostiam tvorenia slov v spisovnom jazyku. Musíme sa oň opierať najmä tam, kde si jazyk hľadá primeranejšie formy pre zriedkavejšie prípady, najmä pri zdrob-

neninách (*Paludza — Palúdzka*). Nie menej dôležitá je frekvencia a miera známosti tvaru aj za hranicami príslušnej oblasti. Preto majú pravdepodobne väčšiu budúcnosť prídavné mená *paludžanský — palúdzanský* ako menej známe a používané podoby *paludzský — palúdzsky*.

J. Matejčík

Smeť, smeti. — Čitateľ J. K. z Trenčína pripomína, že v Slovníku slovenského jazyka nenašiel výklad podstatného mena *smeti* a sputuje sa, aký je vzťah medzi významami *smeť* a *smeti*.

Pripomienka nášho čitateľa je správna. V Slovníku slovenského jazyka mala byť zaznačená podoba *smeti* ako osobitný význam v hesle *smeť*. Výklad chýbajúceho významu možno formulovať takto: „nečistota, špina, odpadky, rozličné nepotrebné odhodené zvyšky“. Tento význam môže byť vyjadrený len plurálovou podobou a jeho súvis so základným významom slova *smeť* je v súčasnom jazyku dosť oslabený, voľný. Obidva významy sa odlišujú gramatickou podobou. Podoba *smeť* s významom „drobná nečistota, drobný odpadok“ (citované podľa SSJ) sa prakticky používa len v jednotnom čísle, a to predovšetkým v ustálených obrazných slovných spojeniach. Napr. *hľadať smeť v cudzom oku; v cudzom oku vidí smeť, a vo svojom bruno nevidí; pletie sa ako smeť v mlieku*. Inak sa na pomenovanie drobnej nečistoty, drobného odpadku používa bežne zdobená podoba *smietka*. Napr. *padla mu smietka do oka; všade bolo čisto, nikde ani smietky; sfúkol z kabáta smietku*. Plurálová podoba k tomuto významu je síce *smeti* (podľa vzoru *koš*) a mohla by sa spájať so základnou číslovkou, napr. *dve, tri smeti, sto smeti*, ale používa sa iba zriedka. Plurálová podoba *smeti* je naproti tomu výlučná v tom význame, ktorý sme vyložili ako „špina, nečistota, odpadky, nepotrebné odhodené zvyšky“. Pri nej nemôžeme vyjadriť počet jednotlivín základnými číslovkami, ale len veľkosť, mieru celku, napr. *množstvo, kopa smeti*, alebo mieru vymedzíme čiastkovým genitívom, napr. *Ale sa nám nazbieralo smeti!* K tejto plurálovej podobe *smeti* neprislúcha ani zdobenina *smietka/smietky*.

Spravidla pri podstatných menách vychádzame z jednotného čísla ako zo základnej formy pomenovania. Niektoré podstatné mená majú však singulár iba málo frekventovaný, prípadne v používaní obmedzený na isté spojenia, iné zasa použité v plurálovej podobe majú širší alebo konkrétnejší význam a ich vzťah k základnej singulárovej podobe je už dosť vzdialený (napr. *baňa — bane, voľba — voľby, hranica — hranice, rozum — rozumy*). V slovníkovej praxi sa na odlišné, osamostatnené číselné tvary upozorňuje osobitnou poznámkou (napr. *obyčajne v množnom čísle, len v množnom čísle* a pod.) a v štruktúre hesla sa spravidla vydeľujú ako samostatné významy. Tak to malo byť aj v hesle *smeť* v Slovníku slovenského jazyka, kde si treba doplniť chýbajúci význam *smeti* (s poznámkou *len v množnom čísle*).

E. Smiešková

Slovo svedočné je v spisovnej slovenčine správne. — J. Š. zo Spišského Hrušova, o. Spišská Nová Ves, sa nás sputuje, či sa slovo *svedočné* používa i v spisovnej slovenčine. Poznamenáva, že v jeho rodnom nárečí sa bežne používa slovo *svedečné*.

Slovo *svedočné* patrí v spisovnej slovenčine k podstatným menám, ktoré vznikli substantivizáciou (spodstatnením) prídavných mien typu *pocestný, hradská, predplatné, obslužné* a pod. Substantivizované prídavné meno *svedočné* je utvorené od podstatného mena *svedok* príponou *-né*, pričom kmeňová spoluhláska *-k-* v odvodzovacom základe *svedok* sa pri derivácii zmenila na spoluhlásku *-č-*: *svedok/svedočné*. V spisovnej slovenčine sa tvoria od podstatných mien typu *jarmok, sviatok, piatok* prídavné mená *jarmoč-ný, sviatoč-ný, piatoč-ný*. Tieto substantíva síce nepomenúvajú osobu typu *svedok*, no analogicky podľa nich môžeme utvoriť i od substantíva *svedok* substantivizované prídavné meno *svedočné* (ako *jarmočné*). Heslo *svedočné* nájdeme i v Slovníku slovenského jazyka IV, str. 358 vo význame „náhrada, odmena (peňažná) poskytnutá svedkovi za výdaje spojené s jeho svedčením na súde“. Stretli sme sa s ním i v denníku Pravda z 8. dec. 1969 v týchto vetách: ... na základe ktorého sa vypláca potom povolaným svedkom cestovné, stravné, slovom *svedočné*. To však znamenalo, že sedem svedkov prišlo nadarmo, ale samozrejme, cestovné, *svedočné* im vyplatili zo štátnych prostriedkov. Výraz *svedočné* sa používa i v právnej terminológii. Napríklad v § 104 Zbierky zákonov č. 146/1961 sú tieto vety: *Svedok má nárok na náhradu nevyhnutných výdavkov a ušlej odmeny za prácu (svedočné)*. Výšku *svedočného* určí ten, kto svedka predvolal.

J. Jacko

Podnikové riaditeľstvo. — Slovenský mraziarenský a rybný priemysel: „Náš podnik je výrobný, ale má aj nevýrobné zložky, ktoré nevieme príliehavo pomenovať. Radi by sme zamenili výrazy *podnikové riaditeľstvo, riaditeľstvo odborového podniku*, lebo nám nevyhovujú.“

Na každú zmenu názvu treba mať presvedčivé vecné i jazykové argumenty. V tomto prípade nevidíme dostačujúce príčiny, pre ktoré by sa mali meniť zaužívané názvy administratívno-správnej, resp. technicko-administratívnej zložky výrobných a iných podnikov, t. j. názvy *podnikové riaditeľstvo, riaditeľstvo odborového podniku* ap. Tieto spojenia predsa zreteľne vyjadrujú, že ide o nevýrobnú zložku príslušného podniku, a vyhovujú aj z jazykového hľadiska. Podľa našej mienky by sa v dlhých názvoch typu *Slovenský mraziarenský a rybný priemysel, podnikové riaditeľstvo* mohlo zmeniť poradie zložiek tohto názvu tak, aby sa hneď na začiatku signalizovalo, že ide o nevýrobnú oblasť. Napr.: *Podnikové riaditeľstvo Slovenského mraziarenského a rybného priemyslu*. Toto, pravdaže, ponúkame iba ako návrh. Vieme totiž, že na schválenie názvu podniku vplýva veľa činiteľov a prípadná zmena názvu spája sa s viacerými mimojazykovými okolnosťami.

I. Masár

Smeť, smeti. E. Smiešková	319
Slovo <i>svedočné</i> je v spisovnej slovenčine správne. J. Janko	319
Podnikové riaditeľstvo. I. Mašár	320

KULTÚRA SLOVA

KULTÚRA SLOVA, časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu. Orgán Jazykovedného ústavu L. Štúra SAV. Ročník 4, 1970, číslo 9.

Vydáva Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. Grafická úprava Oto Takáč. Technický redaktor Vladimír Štefanovič. Vychádza desaťkrát ročne. Ročné predplatné Kčs 30,—, jednotlivé čísla Kčs 3,—. Rozširuje Poštová novinová služba. Objednávky a predplatné prijíma PNS — ústredná expedícia tlače, administrácia odbornej tlače, Bratislava, Gottwaldovo nám. 48. Možno objednať aj na každom poštovom úrade alebo u doručovateľa. Objednávky zo zahraničia vybavuje PNS — ústredná expedícia tlače, Bratislava, Gottwaldovo nám. 48/VII. Vytlačili Západoslovenské tlačiarne, n. p., prevádzka 46, Partizánske. Povolené výmerom SÖKK, č. 1015/IV-68.

© by Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1970.

Cena Kčs 3,—.